

# KERTÉSZETI FÜZETEK.

Dr. Entz Ferencztől.

## V. FÜZET.

TARTALOM: Gyümölcsészet. Azon almafajokról, melyek hazánkban a legnagyobb elterjedésre érdemesek. — 1. Az angol téli arany pármén. 2. Orleáni királyka. 3. Kórodai kormos alma. 4. Londoni pepin. 5. Nemes téli borsdorfi. 6. Hölgyek királykája. 7. Magyar rozsmaring alma. 8. Királyi piros kurta csumáju alma. 9. Szercsika. 10. Sikulai alma. 11. Török Bálint. 12. Téli pogácsaalma. — XIX. A körtefa. Ferdinand koronaörökös. Virgouleuse. Egri körte. Kolmár vagy manna körte. Árminkörte. Téli esperea körte. Pisztráng körte. Diel vajkörtéje.

Ára 20 kr. p. p.

---

PESTEN,

Nyomatott Herz Jánosnál. Országut 6. szám.

1856.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO  
CHICAGO, ILLINOIS

### DEPARTMENT OF CHEMISTRY

1925

THE UNIVERSITY OF CHICAGO  
CHICAGO, ILLINOIS

1925

THE UNIVERSITY OF CHICAGO  
CHICAGO, ILLINOIS

## **Azon almafajokról, mellyek hazánkban legnagyobb elterjedésre érdemesek.**

Igaz, e tárgy tüzetes eldöntésére még sok évi tapasztalás kívántatnék, de mivel e tekintetben már nálunk is többen megtörték a kenyeret, lassankint majd csak beletanulunk. Néhány faj mellett már mi is tapasztalás után szedhetjük protectori ránczokba arczvonásinkat, s e faj közt első helyen áll :

### **1. Az angol téli arany parmén.**

Ezt a németek helyesen a peppingek királyának is nevezik. (König der Peppinge, Dietrich). Még a hol csak e megbecsülhetetlen fajtát láttam, ép egészséges fája volt, mellyet — leginkább gula (pyramis) alakjáról — még a kezdő pomolog is minden más almafajtól könnyen megkülönböztethet. Nyulánk ágai csucsos szögekben emelkednek, a körtefa példájára égfelé s alig van almafa, melly a pyramis-alakot olly csinos mérvekben öltенő magára. Levele feltünőn hosszukás tojásdad, és mivel

e fajtát csak ép példányokban lehetni, szép sötétzöldek, fényesek. Korán terem, 3—4 éves korában, s általam 20 évnél tovább észlelve, folytonos fejlődése- és termékenységében gyarapodott is. Virágja sem nagyságra sem színre nem mérkőzhetik sok más, egy réaszt különben mindennapias fajokkal, p. o. sem a pogácsa-, s annál kevésbé a Török-Bálint almáéval, mert kisebb és halványabb, aránylag hosszú kosánu fürtökben csüngő. Majd csaknem úgy tetszik, mintha termékenységének nevezetessége, egyrészt virágjainak kevésbé feltűnő küllemében rejlenék, mely a rovarok rongálásaira kevesebb ingert nyújt. Bőségesen terem minden második évben, s csak rendkívüli esetekben meddül egészen meg. Gyümölcsének alakja, mint valameny-nyi gyümölcsé, kisebb nagyobb mértékben változik, többnyire azonban gömbölyü, úgy hogy a kisebb gyümölcsök inkább hosszukások, az igen nagyok pedig inkább szélesek, nagyságra 2—3, némelykor még több hüvelyknyi átmérőjük is.

Husának színe sárgás, ízének pedig a masánczkééhoz hasonlítható édessége, gyengédsége, finomsága, ugyancsak levea-

sége, nemkülönben sajátosságos zamatossága által, amazénál még sokkal kedvesebb. A tágas magtokban közönségesen 5—6 jókora, egészséges és barna magvak rejlenek.

Színre a gyümölcs, a fáján zöldes-sárgás, azonban éréskor fénylő arany-sárgává változik. A napnak fordult oldala a sárgából semmit sem mutat, miután azt számtalan rövidke, és karmazsin-piros csikok borítják, mellyek ritkább s elszórt alakokban az árnyékolt oldalon is elterülnek. Tökéletesen árnyékolt almák, a piros csikok helyett sötétebb narancssárga színt mutatnak. Ezen színvegyületek közt — leginkább a napnak fordult oldalon — apró barnás és feketés pontokat is lehet észrevenni, mellyek a több ízben előforduló, és barnás, érdes helyekkel egyetemben, e gyönyörű gyümölcs ritka szépségét még növelik.

A virágcsésze nyílt, hegyesen és csillagalakban szétálló maradványokkal, mellyek egy tányérforma mélyedésben helyezvék, s a virágcsésze mélyedéséből gyakran gyenge ránczocskák emelkednek, mellyek nagyobb példányokon, az egész gyümölcsre elszélesedvén, annak gömbölyűségét némiképp megzavarják.

A csupka rendszeren aránylag vékony,  $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$  hüvelyknyi hosszú, és a tölcsérforma mélyedést, mellyből kiemelkedik, érdes rozsa borítja.

Az érési idejére nézve azt tapasztaltam, hogy már szeptember végétől fogva a fájáról szedve kissé keménykés ugyan, de kellemetes ízű gyümölcs. Teljesen kifejlett tökéletességét december közepe táján éri el, megtartván azt minden fonnyadás nélkül egész késő tavaszig.

Legyen megengedve az almák ezen királyának minél nagyobb megkedveltetése, és kitűnő jelességének megismertetése kedvéért, egy pomologicus érdekességű adatot ide csatolnunk!

1847-ben roppant almatermés volt. A Sió magas partján elterülő szőlőmben, tiz öles pinczét kellett ásatnom a gyümölcs számára, s mind a mellett alig találtam a bő áldásnak helyet. Sütöttük, főztük, a vidék egészséges s betege részesült benne; gyermekeim eleinte mohón estek neki, későbbben pazarolva fogyasztották, végtére reá untak, midőn a tavasz fris reményei a fris gyümölcs utáni vágyakat felébresztették bennök, s a gyümölcsös pincze netaláni

tartalmával együtt a nyáron által felejtve lőn.

1848-ban, ha a gyömölcösös pincze meg nem lett volna, az új termés kedvéért aligha kellett volna ásatni; de mivel már meg volt mégis, habár csak egy részének is, hasznát akartuk venni: s ime, mikor a pincze összetakarítása és tisztogatásába kaptunk, a tavali termésből még egy egész fiókra valót találtunk annak végében; persze haszonvehetetlen, részint összeaszott s kiszáradt, részint rothadt állapotban; a mint t. i. az ember a rövid tarthatású gyömölcösöt egy év lefolyta után találni szokta, és csak az alma-romok közepette lehetett még 5 példányt észrevenni, mellyek még az ép egészség teljében pompáztak, s mind az öt, téli angol arany parmén volt.

Felhozatván az egy éves alma-veteránokat, az ablak közé rakám őket, mire valószínűleg a megváltozott légmérséklet következtében, rövid időn három közülök rothadásnak indult, miglen a megmaradt kettő egész Katalin napig elállott, midőn számosabb vendégek előtt fiatalabb pajtásaik kíséretében vizsgálat alá kerültek.

Ránczosak voltak, hanem e ránczok

jobbára és szemlátomást csak azon idő óta fejlődtek ki leginkább, mióta a szárító szabad levegőre kihozattak. Fonnyadt voltuknál fogva nem voltak ugyan olyan levesek mint a friss alma, de izök édessége és sajátosságos kellemetességénél fogva, még tisztességes vénségök ezen korában is, fölülmúlták több másod rangú friss almáét, mint p. o. a Sándor orosz czár, vagy a cigányalmáét.

Ezen felsorolt tapasztalásaim után, miket a téli arany parménra nézve tenni alkalmam volt, egy perczig sem vonakodom, azt az eddig előttem ismert almafajok közt legelső helyre állítani, annál is inkább, mivel helyes nagysága, szépsége jósága és tartóssága mellett, még p a r e x c e l l e n c e azon megbecsülhetlen előnnyel is bír, miszerint még kevésbé alkalmas állóhelyen is elég vigan szokott tenyészni, sőt Magyarország hevesebb földje és éghajlata minőségét, egyenesen természetéhez képest megkívanni látszik; miután megfoltosodását, mit Dietrich rajta Gótha vidékén tapasztalt, kisebb mértékben csak azon nyarak után vettem észre, mellyeket a

szokottnál hűsebb és nedvesebb időjárás különösen jellemzett.

Az arany téli angol parmén vagy pep-pingek, vagy inkább még rövidebben és jellemzőbben szólva: az almák királyára nézve, néhány pomolog azt tanácsolja, miszerint azon kertbararát, kinek e földön csak egyetlenegy almafának alkalmas helyecskeje jutott osztalékul, soha se ültessen más fajtát, mint ezt; mi azonban tapasztalásaink után azt merjük hazánkfiának tanácsolni, hogy még az is, kinek birtoka a közmondással vált 5 szilvafáig terjed: hasonlóképen ne ültessen egyebet, mint ugyancsak e becses fajtát, melly magában az arany reinettek minden előnyeit — valamennyiéhez alig hasonlitható arányokban nemcsak egyesíti, hanem felül is mulja.

## 2.) Az orleáni királyka.

(Reinette d' Orleans.)

Ezen kitünő jóságú alma az angol téli arany parmén legsikerültebb vetélytársai közi tartozik, melly azt, érettsége teljes idejében — uj esztendő táján, izének jelessége által még csaknem háttérbe

is szorítja, de tartósságra nézve nem vete-  
kedhetik vele.

Fája nagyra nő, de fiatalságában  
nem fejlődik olly sebesen, mint fentebbi  
vetélytársa, mellynek csemetéi a faiskolá-  
ban 2—3 éves korukban sokkal többet mu-  
tatnak, mint az orleáni királyka csemetéi.  
Ágainak elrendezésére nézve, jobban az al-  
mafa szokott jelleméhez tart, mert ezek a  
törzsből már inkább az egyenes szöveget meg-  
közelítő irányokban fejlődnek: minélfogva  
a fa, az almafának szokott és tökéletes kül-  
lemét (habitusát) már messziről szemünk  
elé tünteti. A fa azonban ezen tökéletessé-  
gét, nagyságát, de leginkább bő termé-  
kenységét csak ott éri el, hol az állóhely  
minősége természetének jobban megfelel;  
azért a jobbacska helyet tartsuk fel ennek  
számára, mert máskép tenyészni ugyan  
fog, de fája nagyra nőni és bőven teremni  
alig: gyümölcsének jóságánál fogva pedig,  
nagyon megérdelmi a helyet a kertben.

Ez alma sokat hasonlít az angol téli  
arany parménhoz, nagyságra, színre és a-  
lakra is: de eltér tőle az által, hogy példá-  
nyai töbnyire inkább laposak, mint tökéle-  
tesen vagy szintén hosszukásan gömbölyük;

szinre mindkettőnek napos oldala karmazin csikos, de többnyire mégis több pirosságot mutat az orleáni királyka. Nagyságra nagyobb példányokat találhatni az arany téli parmén közt, mert az orleáni királyka szélességében a 3 hüvelyket alig éri el, magasságában pedig a harmadfél hüvelyket ritkán haladja meg. Pettegetései szembetűnőbbek, mint a parménéi; csillagalakuak, tapintatra érdesek, s belőlük hálló módjára a gyengébb rozsdának neme áradoz szét, mit a parméneen illy mértékben nem tapasztalunk. Csupkája a tölcsérforma mélyedés színvonalán felül ritkán emelkedik ki—a parménnál közönségesen, — és ezen mélyedését rozsdá borítja el, melly környékére is közönségesen kiterjed. Virágcsészéjének maradványai széjjel állanak, zöldek s középütt közönségesen még a himvirág szálai észrevehetőek. A bő magtokban egészséges és barna magvak foglaltatnak. Husának színe, mint a parméné, narancs-sárgás, de kedves édességében a citrom-savanyúnak némi kellemetes adalékát árulja el, mi által a parmén izétől lényegesen eltér.

Érés ideje decembertől egész a tava-

szig nyulik; késő szedést kíván, mert különben az idő előtti fonnyadást el nem kerülí, melly árnyoldalánál fogva, a parméntól az elsőbbség érdemét el nem ragadhatja.

### 3) Kórodai kormos alma.

A kormos alma általán véve nálunk nagy becsben van, s feltűnő az, hogy jó, jobb, édes, savanyu stb. kormos almáról hallhatunk beszélni: mi onnan származik, mivel a magyar minden, rozsdával borított almát, tehát a szürke királykák (graue Reinetten) egész családjabeli változványait is, közönségesen röviden kormos almának nevezi. Sajátságos, a körtéével határos, és számos kedvelőkre találó édességük kívánatossá teszi azoknak széles elterjedését. Mivel azonban a szürke királykák, tehát kormos almák családjának, fényoldalai mellett az árnyoldalak sem hiányoznak, mik leginkább a fáknek kényességében és gyümölcse könnyü fonnyadásában mutatkoznak: sokévi kísérleteim- és tapasztalásaimba került, miglen tisztába jöttem, hogy minden előttem ismert szürke királykák közt, a kórodai kormos alma,

fájára nézve legkevésbé kényes; gyümölcsére nézve pedig a fonnyadásnak legkevésbé van alá vettelve, minélfogva leginkább ennek terjesztését eszközölni erősen czélba vettem.

A kórodai kormos alma erős és terebélyes fát alkot, melly nem felette korán, de azután annál bővebben szokott teremni. Angolhonban, mint az angol arany pepinek magvai után származott, küllemében az apjához hasonlít, azt minden arányban superlativ mértékben felülhaladván, még gyümölcse értékére és tökéletességére nézve is. Nevezetét gyengéd betegek előtt is kedves ízéről vagy talán azon körülménytől birja: miszerint legelőször is valamelly kóroda kertjében találtatván fel, előnyeikhez képest nagyobb figyelemre méltattatott.

Nagyságra közészerü, de szépség- és jóságra nézve nemcsak az asztal ékesítésére, hanem akár miféle háztartási haszonvehetőség tekintetéből is, egyaránt jeles.

Alakra gömbölyü, csak a virágcsésze mélyedésében mutat némi ránczokat, mint a bordázat mindannyi nyomait; mi azon-

ban a gömbölyűség szabályszerűségét nem zavarja.

Szine sárgás-zöld; a napnak fordult oldala némi gyengéd pirosságot mutat, mely árnyékolt példányokban csak az aranyzás szinezetéig halványul; mind ezen színvegyületnek öszvege azonban csak ott vehető észre, hol azt némi fahéjszínű rozsdá el nem borítja, mellyel annyira bővelkedik, miszerint azt nemcsak szemmel látni, hanem érdességénél fogva tapintani is lehet. Szürkés és napos oldalán karmazsin piros pontokat csak gyéren venni észre.

Husa sárgás-fehér, gyengéd, de nem taplós, fűszeres és czukrozott borizü.

Java érését decemberben éri el, folytatván annak tartósságát egész tavaszig.

#### 4. London-pepin

Az angol kertészet új eredményei közé tartozik, s én azt csak Urbanek plebanos ur szivességéből láttam és kóstoltam egyszer, de egysersmind annyira megszerettem, mikép azt az eminensek közé sorozni azonnal elhatároztam.

Fája helyes termetűnek s vig tenyészésü- és egészségesnek mutatkozik. Ter-

mékenységét mind Urbanek, mind Oberdieck dicséri és mindamellet a földben nem látszik válogatónak lenni. Gyümölcse alakra és és nagyságra nézve a peppingek közönséges fogalmától eltér, mert nagy és inkább a fehér téli kalvilhoz hasonlít, csak hogy gerezdjei szélesebbek és nem annyira szembetűnők. Átalán véve inkább laposnak mutatkozik mint magasnak, mert szélességi átmérője legalább 3, magassága pedig 2 és fél hüvelyk. Szine világos zöld, s a napnak fordult oldala narancsszinbe menő elmosott pirossággal bir. Izére kellemes és czukrozott borizú. Legjobb érése ujév tájára esik, és eltart egész télen át.

## 5. Nemes téli borsdorfi.

(Masánczki alma.)

A ki valamikor Pozsony vidékén élt, annak bizonyosan eszébe jutnak azon óriási almafák, mellyek számos puttonyszámra termik e gyönyörű almát, s közönségesen áldásuk terhe alatt görnyedeznek. Látszik, hogy a pozsonyiak nem ujonczok a gyümölcs-tenyésztésben, mert a borsdorfi almafa lassan nő, és későn terem; bőven alig

a 15-ik év előtt. Külleme, a többi almafáké-  
 koz hasonlítva, messziről feltünő. Fialat  
 hajtásai pirosak, sárgás szürke pettyekkel,  
 gyengék és vékonyak, némileg a nyirfa-  
 vesszőéhez hasonlóak; levele a szokottnál  
 apróbb.

A német pomologok a masánczki al-  
 mát honuk vadonczának tekintik, s nincs  
 okunk rajta kétkedni, miszerint valóban  
 némethoni eredetűnek vegyük; de hogy a  
 pozsonyi masánczki alma, nagyságra, szép-  
 ségre és izre mindnyáját megveri, a mit  
 eddig e nemben akárhol és honnan láttunk,  
 azt még akkor is meg kellene vallanunk,  
 habár Mecklenburgban láttuk volna is leg-  
 először a nap fényét, s környéke e fajbeli  
 almáit. Kitetszik ebből, hogy ez almafaj  
 nemcsak kizárólag Némethonban találja fel  
 a tenyészésére szükséges viszonyokat, ha-  
 nem Magyarországon még jobban: mert  
 ha az Pozsony vidékén a tökély főfokára  
 jut, méltán azt lehet következtetni, hogy  
 ugyanezen tökéletességét hazánk mindazon  
 vidékein is hasonlóképen elérné, mellyek  
 agyagos és meszes talaj mellett, geographiai  
 fekvés vagy hegyek által hűvösebb lég-  
 mérséklettel bírnak. S ha a masánczki alma

házánk illy tulajdonságu számos vidékein mégis alig ismeretes : ez nem a fa hibája, hanem a lakosoké, kik azt szaporítani elmulasztották.

A masánczki almafa, mint afféle még nem régiben magjáról kelt, s a nemesítések civilisatiója alatt még elnem puhult, s elnem gyengült vadoncz, kitünően egészséges fát alkot, mellyen azonban még némi vadonczféle makranczosságot lehet észrevenni : mert kevésbé látszik birni azon birkaszerű természettel, mellynél fogva kedvünk és szeszélyünk szerint a régiebb nemességü, közönségesen ugynevezett nemes francia almafák módjára, magát nyirbáltatni engedné. Nekem legalább nem sikerült belőle szép törpét alakítani, mert minél többet metszettem, annál jobban elvadult ; mit azonban minden olly fajtánál lehet észrevenni, mellyet a természet valamelly nagyobb terjedelmü fának alkotott.

Sajátságos a nemes téli borsdorfiban, hogy noha éltes korában roppant nagy és izmos fává növekszik, hogy mondom mind a mellett fiatalságában vajmi bajosan fejlődik. Igazság szerint csemetéinek mindig dupla áruaknak kellene lenni, mert miglen

ezek akkorára növekszenek, hogy őket a faiskolából kiültetni lehessen, épen még egyszer annyi időt kívánnak, mint az almának többi válfajai. Fiatalsága ezen sajátosságánál fogva, az irók a magról kelt vadonczokat törpe, vagy cserépbén növelendő almafák alanyául ajánlják, miután a reá nemesített fák egészségesebb és tartósabbakká szoktak válni, mint a Sz. Iván-almára nemesítettek. Ezen ajánlattal azonban nagy óvatossággal kell élni, mert cserépbén művelendő fákra nézve helyén van ugyan ez állítás, mivel azokat közönségesen 5—6 esztendei észlelés után ugyis a szabadra szoktuk kiültetni, melly időre az alany 8—9 éves korát elérte, ekkor a természetének megfelelő erősebb és buja fejlődésnek neki indul, s a valamikor a cserépbén tengett törpécske, örömünkre tekintélyes fává terebelyesedik. De máskép van a dolog, ha bizonyos gazdasági vagy aetheticai czélok elérése kedvéért, határozottan törpe fákat kívánunk növelni, és ez esetben alanyul ne válasszunk a borsdorfi vadonczait, mert különben annyira pórul fogunk járni, mint mi körülbelől 20 év előtt Mező-Komáromban, midőn 5 lábnyi széles

rabatjainkat  $7\frac{1}{8}$  lábnyi távolságra egymástól olly törpe almafákkal ültettük be, melyeknek része Sz. Ivánalmára, része pedig borsdorfi vadonczokra nemesítettett.

Az első tiz évben gyönyörűség volt a csinos törpék fasorait szemlélni, de már most is kiváltak, nem terjedelemre, hanem termékenységre a Sz. Iván alanyra nemesültek; mert míg ezek rakva voltak gyömolcsesél, meddön álltak amazok, miket borsdorfi vadonczra nemesítettünk. De a nagyobb kellemetlenség csak későbbben ért el bennünket; az első tiz évvel kitelt a másánczki alanyoknak törpeségi korszaka, s mintha csak azért zsugoriskodtak volna, hogy későbbben annál jobban neki indulhasanak a rakonczátlan terjedelemnek: egyszer csak azt veszem észre, hogy fáim mód nélkül kezdenek izmosodni. De nézzük csak egy kevésbé, mennyire vált illusióvá törpe fáim ültetvénye, annál is inkább, mivel mi ezen eredményre készülve nem lévén, minden válogatás nélkül vegyest ültettük el a sz. iványiakat a borsdorfiakkal. Miglen t.i. az elsőbbek természetes és állandó törpeségüknél fogva a csinoság és hely szükének megfelelő terjedelmet megtartották, az

utóbbiak neki eredtek az izmosodásnak, s ennek következtében amazokat egészen elnyomták. Kés és fűrész semmitsem használt természetesen, mert ha egy ágat elvettünk, kettő-három fejlődött helyébe; szűkült az ut, az engedelmes és bőven gyümölcsöző, de helyben megszorult sz. iványi törpéink egyre másra veszni kezdtek, és a rebellis borsdorfiak a tér uralmát kierőszakolván maguknak, egyre szélesedtek, de egyszerűsmind busásan neki is indultak a termésnek; a lágyszivü kertész pedig, tekintvén a borsdorfiak életrevalóságát, s igazságos hely és terjedelem utáni követeléseiket, nem adhatta reá magát, hogy az öreg fejszével intézte volna el nagyravágyó alattvalóinak törekvéseit, hanem inkább más szerkezet alá vetette a kertet, s más felosztással az utakat a körülmények parancsolta módon újra rendezte és sorsukra hagyta inkább a sz. iványiakat, mire az életrevaló és hálából roppantul termő borsdorfiak, a kertész kegyességét bőven megjutalmazták. — De az illusio, miszerint csinos törpéket birjon, füstbe ment!

Élet és irodalom: be nagyon különböztek ezen irányban egymástól! Már itt is

mi helyesen kiszámították szobatudósaink majdnem egy hüvelykig, hogy mekkorát nő a borsdorfi alanyon a nemes csemete : miglen a tapasztalati élet az irodalomnak majdnem minden egyes hüvelykjét legalább is egy rőfnyire nyújtotta ki!

Ámde tekintsük már most a borsdorfi, vagy masánszki almát magát, mellynek szépségét még az irodalom is hasonlatosságul használja fel, midőn kedvesünk gyönyörű arcszínének helyes szavakban bókolni akar; mire nézve egyébiránt gonoszul meg kell jegyeznem, hogy kedves író egyszersmind pomolog is, mert vannak a borsdorfi almánál szebbek is.

A borsdorfi, vagy nálunk közönségesen masánczki alma, alakra a tulajdonkép úgy nevezett alma-formát tünteti szemünk elé, mellynél a szélesség a magasságot kissé meghaladja, s a mellyen a bordázásnak nyomait észre nem venni. Nagyságra inkább a kisebb almák közé tartozik, mert szélessége ritkán éri el a 3, magassága a 2 és fél hüvelyket. Csészéje (virág csészéje) gyöngé mélyedésében tátva áll, s ránczokkal körülvéve nincsen. Csupkája vékony, s némellykor egy egész hüvelknyi hosszu.

Szine, midőn a fáról leszedetik, fehéres és árnyékolt példányoknál zöldes sárga, a napnak fordult, s attól sütött oldala gyönyörű és elmosott vérpirosságu; a gyümölcs azonban aranszinü sárga marad, ha árnyékban növekedett. Gyengéd héján itt-ott barnás, a pirosságban pedig sárgára változó pettyeket, hosszukás rozsdafoltokat, s gyakran barnás, hol sima, hol érdes bibircsókat lehet észrevenni. — Ha a gyümölcs vénülni kezd — martius vagy áprilisben — pergamen forma héja itt-ott apró ránczokba emelkedik, a nélkül, hogy a húsának taplósodását tapintat utján észrevenni lehetne. Húsa eleinte keménykés, vajasságát csak karácsony után éri el. Ize inkább édes, mint savanyu, s a mi kevés savanyuság van is benne, az érésének nagyobb fokozatán — február-, martiusban — egészen elenyészik: mi által többek előtt ez almafaj ize kellemetességében csak nyer, miután édessége nemi zamatos sajátság által kedvessé válik. Magtokja zárva van, s egyes kamráiban számos, barna s jobbára egészséges magvakat foglal.

Ezen alma, és fájának ime előbocsátott leírásából kitünik, hogy annak Magyar-

honbani elterjesztése, a nemzeti kincsek közé lenne számítható: mert már ha eredeti hazáját tekintjük, feltaláljuk azt Némethonban, Lipcse vidékén, s nevezetesen Borsdorf helység környékén. A ki pedig közülünk Lipcse homokos vidékét megjárta, lehetlen hogy meg ne emlékezett volna hazánk homokos síkságairól. A talaj ezen analog minősége után pedig, még akkor is következtetni lehetne annak hazánkban diszlésére, ha ez tapasztalati példákban, mikre hazánk több vidékei elég alkalmat nyujtanak, eddig bebizonyitva nem volna is. Látni lehet azonban, e nézet nagyobb erősítésére, hogy ezen almafaj hazánkban, p. o. Pozsony vidékén, legalább is olly minőségben diszlik, mint akár eredeti fészkeben: s ennek folytán egész bátorsággal merem azt minel szélesebben terjeszteni.

Ne ijedjünk vissza lassu növésétől és későn bekövetkező termékenységtől, mert helyre pótolja e hiányokat egy századon tul nyuló tartóssága, s noha későbbben, de bizton beálló roppant termékenysége által.

A gyermekkor éretlenségének, és a<sub>z</sub> aljas önzésnek csalhatlan jele az, ha valamennyi tetteink hasznát nyomban aratni

akarjuk, holott a hazáját és vérét igazán, hiven szerető, minden nyomon az utódok kiérdemlett háláját törekszik nevéhez kötni. S habár egy fának ültetése alább rendelt ténynek veendő, mégis olly érdem, mellyet számtalan földbirtokos hazánkfiának kivívni módjában áll, holott kevés ember van hivatva, hogy p. o. Szebasztopol bevétele által örökitse nevét.

S azért honfitársaim, csatlakozzunk azoknak sorába, kik birtokaikat maguk, unokáik és hazájuk számára hasznosabbá és szebbé művelvén, nevöket némi érdemmel kapcsolatba hozni szándékoznak, s erre pedig nincsen senkinek is tágabb mezeje, mint a magyarnak, ki tágas pusztáin sokszor mértföld számra egy árva fában, még a fáradt vándor madarat sem kínálhatja meg pihenő hellyel.

Miután pedig eredete helye után ítélve, hazánkban diszlését nemcsak sejdíteni, hanem már a gyűjtött tapasztalások nyomán biztonkövetkeztetni is lehet: ne mulasztuk el annak becses faját szaporítani, mert midőn egyfelől fájának épsége, tartóssága és a maga idejében bizton bekövetkezendő termékenysége, ezen előszeretetet igazolja,

feltalálja a természetes okot abban is, hogy ezen gyümölcs hazánkban még az eredetiénél is nagyobb tökélyre szokott fejlődni, mi természetes : mivel kiváló kedvessége, sajátos édességében nyilvánul, s ezt hazánk éghajlata, valamint a szőlőét, bizonyosan nagyobb tökélyben állithatja elő, mint Lipcse vidéke. Nem megvetendő előny még az is, ha a Compóton megkivántató czukor, mindjárt a gyümölcsessel terem a fáján; már pedig sok más savanyubb alma, még tetemes czukor-mennyiséggel neutralisálva is, alig ad olly kedves izü Compótot, mint a borsdorfi, természetes édességével. Aszalásra hasonlóképen alig találja párját; a belőle készült liktáriumot mód nélkül dicsérik a németek, a levéből szürt bornak jóságáról pedig Dietrich többet beszél, mint a mennyit a szászboni szőlőbornak dicséretére mindössze véve valaha hallottam.

### **6. Hölgyek királykája.**

(Weiber-Reinette. — La Reinette pomme Madame.)

Hollandban egyszerüen Madame-nak nevezik, du Hammel pedig Reinette grosse d'Angletterre-nek hívja.

A ki ezen gyönyörű almát az 1852-iki pesti terménytárlaton Dr. Málnay Ignác urtól, Vác (Tahi) vidékéről kiállítva szemlélte, lehetetlen, hogy még ne kedvelte volna. Nagysága annyira kitűnő volt, hogy azt lehetett gondolni, miszerint ezen fontos almaféle óriás a csinos, de közönségesen csak közép nagyságu királykák közé, csak tévedésből jutott.

Fájának izmos termete, épsége, termékenysége, a földre nézve kevésbé változós volta, érdemlette ki neki a helyet az imént felsorolt kedvelt almafajok közt.

Alakjára nézve a Madame, a széles almák közé tartozik, mert szélessége a 3 — 3½ hüvelyket közönségesen megüti, (a fent érintett terménytárlati példányok legalább is 5 hüvelknyiek voltak), míg legnagyobb magassága a 3 hüvelyket alig haladja meg. Alakja e mellett szabálytalan miután nemcsak egyik oldala rendesen magasabb a másikonál, hanem leginkább, mivel kálviféle bordázásnak is van rajta nyoma, mi gömbölyűségét nagyon elferdíti. Az almának színe, midőn azt a fájáról leszedik, halvány almazöld (blass apfelgrün), éréskor citrom-sárgává változik, napnak

fordult oldala pedig barnás és szennyes pirosságra mutat, vagy némi szennyes narancsszinre. Számos kendermagszinü pontokat is lehet e gyümölcsön észrevenni, s több példányán fekete barnás és borsónyi nagyságu ripacsokat, mik alatt a húspan később taplós foltocskák támadnak. Ezen ripacsok közt több ízben a foltok veres színt öltenek. A csésze mélyedésében észrevehető a bordázás kezdetei; a rendszeren rövid csupkát, sudarakban végződő rozsdás folt veszi körül. Húsa sárgás-fehér, kellemes, és inkább az édesbe hajló borizü, mellyben azonban füszerességet észre venni nem lehet. A magtok aránylag kicsiny, kevés, de rendszeren tökéletes magvakat rejt.

Érésideje karácsonytól fogva tavaszig eltart, csakhogy később izének jóságából mindinkább vesz; de a gyümölcs sem nem fonnyad, sem meg nem taplósodik.

### **7. Magyar rozmaring alma.**

A hol ezen becses almafajról szó van, Bazalitzta Matyás nevéről elfelejtkezni nem szabad, ki legelőször ismerteté meg azt velünk, és több más eredeti honi válfajokkal együtt, a hazában elterjeszté.

Átalán véve reménylem, miszerint rossz néven nem veendi a kertészetet s nevezetesen a pomológiát kedvelő közönség, ha legbecsesebb hazai alma-változványaink egyikének rovatában, az elismerés néhány levélkéit azon név körül fogni alkalmat veszünk, mellynek viselője azt velünk megismerteté, s kinek e szak körüli buzgalma és érdeme, Magyarhonban a gyümölcsészetnek már akkor is figyelmet, elismerést és terjedést gerjeszteni tudott, mikor ismereteink, ez ága még többnyire idegen volt a hazában. Törekvéseinek pedig azért volt sikere is, mert valóságos érdemben nem fogyatkoztak; ez érdem pedig Bazalitzta Mátyásnál azon jellemző sajátossággal tűnt fel, hogy számos évi szakbeli tanulmányozása eredményeül, a nagy közönséggel leginkább csak azt ismerteté meg, és azt terjeszté is el közte, mi a tapasztalás útján valóban előtte érdemesnek mutatkozott. Hogy pedig válogatottjai közé a magyar rozmaring alma is tartozik, kitűnik abból, hogy a tartósságot vevén leginkább szemügyre, őt minden külföldiek felett az első helyre tette.

A magyar rozmaring alma nagyságra

nem ajánlja magát, mert inkább a kisebb almák közé számítható, minthogy szélességében a 2, nagyságában az  $1\frac{3}{4}$  hüvelyket alig haladja meg. A szépség sem tartozik érdemei közé, sőt terjesztője, Bazalitzá Mátyás azt egyenesen szépség tekintetéből az utolsó helyre állítja azon 57 almaválfajok közt, miket különös észlelése és terjesztése tárgyaul választott. A szintelen, tehát zöld reinettek közt foglalván helyet, pontokban sem bővelkedik, és igénytelen külseje után alig találna kedvelőre, ha izének felséges, czukrozott és sajátságos, az olasz rozmaring almáénál még különb zamatossága és ugyan sajátságos illatjánál fogva, magának számos protectorokat szerezni képes nem volna. A magyar rozmaring alma valóságos képe az igénytelen érdemnek! Nem olly porhanyó és körteszerű olvadékonyságu, mint olasz druszája, és épen mivel ropogós húsu, csodálatos tartósságu, leginkább ha a derek beálltaig a fáján meghagyatik; mit annál biztosabban lehet tenni, mivel igénytelen külseje után, az ingyenvevők figyelmét kikerülni szokta. Termékenységre, termetre és nagyságra kiválik e fa, és tanu-

sitja, hogy hazánk földjének szülöttje és kedvelője.

### **8. Királyi piros kurta csomáju alma.**

Többféle tekintetek vannak, mellyeknél fogva ezen almafajnak széles elterjedése kívánatos volna; ezek közt első helyen áll azon sajátságos tulajdona, hogy tavaszkor a többi, előttünk ismert almafajoknál sokkal későbbben kezd hajtani, s ennek következtében sokkal későbbben kezd virágozni is. Midőn köröskörül a tavaszi zöld már legszébb fejlődésében diszjelg, ez alma fája még tolyvást télies színben van, annyira, hogy már több ízben megszólítottak ez időben, valljon nem vezett-e ki egészen? Sajátságuk ezen tüneménye általános érdekel, de előttünk, kik homokos talajon üzzük a gyümölcsészetet, nagy haszonnal is jár; mert a homokos síkokon üzött gyümölcsészetnek egyik legérezhetőbb hátrányai közé tartozik azon körülmény is, melly szerint a vidékeken mind a föld, mind a levegő az első csalóka tavaszi napfényre azonnal átmelegedvén, a növényzeti nedvek felette korai keringését, s így a növények, de leginkább a gyümölcsfák időelőtti

kizöldülését és kivirágzását erőszakolja. Mivel pedig ilyenkor a közel, vagy habár messzebbre fekvő hegyek is még hóval borítvák, s ennek következtében környékük levegője a rónához mérve tetemesen hidegebb: természetes, miszerint a rónának meleg, tehát könnyű, és a hegységnek hideg, tehát nehéz levegője közt súly-egyenlítési törekvés áll be.

Ezen természetes physikai manevvre annál nagyobb rohammal megyen véghez, minél tetemesebb a rónának meleg, és a hegységnek hideg levegője közt a hőmérséklet ellentéte: ennél fogva, mennél nagyobb erővel törekszik dühös és jéghideg szél alakjában a hőmérséklet közép arányát helyreállítani.

Ez ugyan magában igen szép, vagy legalább igen természetes tünemény: hanem jaj a Rákos kora tavaszi gyengéd születtjeinek, ha azokat hirtelen ide érkeve a szél szárnyain, a Svábhegy jeges levegője átöleli.

És hányszor történik meg, hogy kedves fáink a rónán (leginkább homokos földű rónán) ma a környék meleg levegője és a kedvesen sütő nap fényében ragyognak;

holnap a hévmérsékletet kiegyenlítő dühös szélben szomoru sorsukat mintegy érezve, remegnek ; holnapután reggel pedig a szél csillapodtával, egyszerre a hegységnek, még jeges hévmérsékletére leszállt levegőben, halálra dermednek.

Illy szomoru éj után, melly ezer szép reményeinket tönkre juttatá, vajmi jól esik, imitt-amott néhány fát látni, mellyek az általános vésztől megmenekültek. Ezek körül pontosulnak most össze reményeink töredékei, s ezen kevesek sorában tűnik szemünkbe a „királyi kurta csumáju alma“ fája is, mert ez természete szerint közönségesen eddig sem ki nem zöldült, sem ki nem virágzott.

Ezen alma, alakra nézve a laposak, sőt némellykor az igen laposak közé tartozik. Nevezetesen az idén voltak példányaink, szélességben majdnem 4, magasságban alig 2 hüvelyknyiek ; ezen nevezetes laposságnál fogva szintén a sajthoz hasonlít ezen alma. Virágcsészéje ránczokkal körülvelt mélyedésben tátong, s maradványai szép zöldek ; e ránczoknak folytatásait nem igen lehet észrevenni, minthogy a gyümölcs kerksége épségében nem szenved.

A csupkának mélyedése az előbbinél szűkebb, szürkés rozsdával borított; a csupka maga szembetűnően rövid, innen veszi az alma nevezetét is. A tapintatra gyengéden érdes héjnak, színe a fán haragos zöld, de állásban mindinkább halványul és szép arany-sárgára változik; napos oldalát elmosott halványabb karmazsin piros ág fedi, melly itt-ott setétebb csíkokban tűnik fel. Az árnyékolt oldal sárgaságát ritkán látni tisztán, mert a példányokat többnyire barnás szürke rozsdá borítja el. Pontokat csak a pirosban venni észre, s ritka gyümölcs, mellyen szömölcs hiányzanék. Husának színe sárgás-fehér, íze felséges, cukrozott borizü. A magtok szűkebb, s a benn rejő, közönségesen ép magvak, sötét barnák.

A királyi piros kurta csumáju alma, a legbecsesebb, és azon arany királykák közt foglal helyet, mellyek korábban érnek; november közepétől karácsonyig legizesebb, későbbben egykissé megfonnyad, s jóságában veszteni kezd.

Fája fiatal korában hirtelen fejlődik, de későbbben bő termékenysége következtében terjedelemre nézve csökkenni kezd;

ezért fája nem felette nagy, de jobbára helyes és gömbölyü koronával diszelgő, mint-hogy a földre nézve nem igen válogató.

### 9. Szercsika.

Magyarhon déli részein s főleg Szlavóniában találja eredeti hazáját, s annak a tulságig hive látszik lenni: mert némi makacssággal ragaszkodván ön-választotta eredeti földjéhez és éghajlata viszonyaihoz, másutt, hol természete feltételeit kisebb mértékben találja fel, ha fája tenyész is, gyümölcse azonban eredeti jóságából veszít. Egészen más alma az, melly szercsika név alatt p. o. Therezováczi vidékén, és a melly therezováczi gallyról Veszprém-megyében, vagy a pesti homokban terem. Szelid éghajlat, gazdag agyag fel-, és márgás alréteg képezik azon feltételeket, mellyek alatt ezen akaratos válfaj tökéletességét elérni szokta; mert megterem az másutt is, de eredeti jóságának rovására, s ez az oka annak, hogy a mult évek kiállításain alakra, nagyságra és izre olly különböző e fajta almákat volt alkalmunk látni.

Fája azonban mindenütt, a hol csak észleltem, buja tenyészetet mutat; nemesi-

tése első évében közönségesen 4—5, de sokszor 6—7 lábnyi hajtásokat is ereszt, s később a gazdag és számos mellékhajtások sulya alatt szintén görnyedni, és az év uralkodó szele irányában félre hajolni, vagy meggörbülni szokott. Setét violaszin-piros uj gallyai, mellyek eredetöknél rendkívül vastagok, a végök felé hirtelen vékonyabbakká nyulnak, helyenkint ezüst színü hárttyácskával fedvék, s kendermagszinü pontokkal ellátvák. A rügyek rajtok — a buja növésü fiatal csemetéken — a szokott almárrügyeknél nagyobbak, s elnyult, hegyesen végződő háromszöget képeznek. A leveleik nagyok, és nemes almára gyanittatnak.

Pesti fanöveldénk lajstromában a szercsikát 1-ször a királykák, és 2-szor a szürke királykák közé osztályoztuk azért, mivel a királykákat (Reinetteket) jellemző tulajdonokkal bír.

A királykák főbb jellemzete pedig a következőkben pontosul össze :

1-ör Gyengéd szemcséjü (feinkörnig) és porhanyó húsup a harapás alatt ropog (knackt ab).

2-or. Az alma szabályszerű és leghegyesebb formáit köztük találni föl.

3-or. Szürkés pontokkal vagy rozsdával borítvák.

4-er. Héjok igen ritkán sikos, hanem inkább és közönségesen érdesnek (rauh) mutatkozik.

5-ör. Kellemes savanyval párosított czukros izök, mindig sajátságos zamatoság- és füszerességgel jár.

6-or. A fonnyadásra hajlandók.

A szürke királykák közé pedig azért tettük szercsikánkat, mivel közelebbről tekintve, azon tulajdonokkal bir, miket pomolog iróink kizárólag a szürke királykák-nál emlitenek fel, és ezek :

a) Szinre zöldek, vagy piszkos sárgák.

b) E szinből kevés szemlélhető, mivel rozsa borítja.

c) A napnak fordult oldal rendszerint szennyes, barnás vagy sárgás pirosságot, vagy annak nagyobb kisebb nyomát mutatja.

Szercsikánk minden egyes, s valódi változványa, de leginkább az, mellyet mi itt értünk, s a melly fája legjellemzőbb alakjában Eszék és Theresovác vidékén fordul elő, a fenebbi tulajdonokban részesül: s

igy tehát kétség kívül a szürke királykák közé tartozik.

Nagysága : szélességében a 3, magassága a 2 és fél hüv. körül forog. Színe haragos-, későbbben sárgás-zöld, de ebből csak keveset látni, mert finom és szürkés rozsdá alatt rejlik; a napnak fordult oldala a szennyes pirosság nyomát hol mutatja, hol nem. Húsa zöldes-sárga, porhanyó, a zamat, fűszeresség és kellemes gyengéd savanyúság élesztett édességnek olly jelességével felruházott, hogy a többi angol, francia, belga és német szürke királykák, nagyobb hirre csak azért kaptak, mert e derék földinket nem ismerik. Java érés-ideje karácson körül áll be, de hasznát lehet venni novembertől fogva egész a farsang végeig. Fonnyadás dolgában bármelleyik külföldi szürkénél többet ér, sőt nem is fonnyad egykönnyen, ha idő előtt le nem szedetik a fájáról. Ez persze nálunk még egy kissé kényes dolog, mert találkozok, a ki még az éretlent is letépi, a későbbi fonnyadással pedig teljeséggel nem gondol. Merjük azonban reményleni, miszerint ennek is végét érendjük, ha t. i. a gyümölcsfákat s nevezetesen szercsikánkat nagyban elszaporítani fogjuk,

mert ha mindenki a gyümölcs bőségében fog uszni, nem hisszük, hogy valaki a szomszéd kerítésén túl keresse azt, mit saját területén nyugalom- s kényelemmel és tiszta lélekkel élvezhet.

Igen, ültessünk csak fát, sok fát: a gyümölcsfák megszorodott tömege megőrzendi és biztosítandja termésünket, jobban, mint a csősz, kerülő és más efféle költséges emberek.

### 10. Sikulai alma.

Az optimismus minden baj- s nyomorban tud valami jó oldalt feltalálni, habár annak kikutatásánál a górcső segítségére szorult is; s ebben rejlik az optimismusnak remény és megelégedés közti boldogító állapotja.

A török iga emléke századok múlva is él Magyarországon, s vajjon e százados sanyar véres emlékében találunk-e némi vigasztalást? Talál igenis a szerény pomolog, egy — almában.

Aradmegye Sikula nevű helysége határában, tenyész több hiteles szemtanu szerint még mai nap is néhány fa-aggastyán, mellyeket török kéz plántált oda. Fizen ere-

detileg mozlem fák gallyaiból kaptam én; most három éve az ottani földesur kegyéből, Reguli Antal barátom által ojtóágakat, s el nem mulasztottam azokat, még pedig néhány százra, szaporítani. Egy, törpe fának szánt sz. iványi csemetékkal kiültetett fanöveldei táblában is, nemesítettem most két éve egy sorra valót belőle, a többi sorokat külföldi válfajokkal töltvén be. Ezen ojtványok az idén második nyarukat élték; s míg a külföldi 25 válfaj közt egy sem termett, a mint második évre — leginkább almáktól, várni sem igen lehetett — termett (11 közül) két példányon a sikulai alma. öszvesen 7 szemet. Gyümölcsei nagyságra nem lettek tökéletesek, mert a legnagyobb is alig van két hüvelknyi átméretü, de a váratlan termés kezeskedik mégis a válfaj bő és korai termékenységéről, noha rendkívüli kora fejlődése által talán azt is tanúsítja, hogy a pesti sik homok ezen fa állandó hazájává nem válik. Vadalma után kelt alanyra ojtva azonban, fejlődése vig ugyan, de három éves gallyain még virágrügyet nem mutat. Fája ép egészséges, de fiatalságában növése nem gyors.

Az alma a laposabb alaku királykák

közé tartozik ; szélessége 3, magassága körülbelől 2 hüvelyknyi. Illyenek voltak legalább a terménytárlatra küldött aradmegeyi példányok ; az enyimek kisebbek. Egyik, közönségesen a napnak fordult oldala, néhány vonalnyival magasabb a másikonál. A virágcsészének mélyedése, mélységéhez képest szűk, a kehely maradványai egymásba hajlók, és környéküket apró ránczok foglalják el, mik elszélesedvén, s az egész gyümölcsre elterülvén, annak gömbölyüségét egykissé megzavarják ; a rövid csoma laposka mélyedésben ül ; e mélyedést sárgás rozsdá borítja, sudárosan annak határain túl is terjedvén. Szinre vérpiros az egész alma, de napos oldala ugyanazon színű, csakhogy sötétebb ; e mellett az egész almát apró szürkés pettyek borítják el, mik közt helyvel közzel ugyan illy színű rozsdával fedett foltok is előfordulnak. A magtokban széleske, barna, s közönségesen ép magvak rejlenek. Ize, a boriznek kellemetes neme, melly azonban a zamatosság hiánya miatt, a legelső rangu Reinettekével nem vetélkedhetik.

Érés ideje a tél közepére esik, s eltart ez alma egészen a tél végeig olly jelesen,

hogy ezen nemzeti gyümölcsöt leginkább  
 nevezetes tartósságánál, szépségénél és fá-  
 ja épségénél fogva, eléggé ajánlani alig  
 bírjuk; s ha visszagondolunk ezen fajnak,  
 mi reánk magyarokra nézve olly érdekes  
 eredetére: csak azt mondhatjuk, hogy fe-  
 lette örülnénk, ha minden hazánkfia, a ki-  
 nek csak egy talpalattnyi földje van, ezen  
 történelmi érdekességü fának, legalább is  
 egy példányával bírna, hogy fiait s uno-  
 káit annak árnyéka alá vezetvén, magya-  
 rázgatná nekik a mult idők eseményeit,  
 körülbelől illyformán: „Tartsátok szemmel  
 fiaim a sikulai almafa történetét! Századok  
 multak el, egy s nagy barbar nemzet hősi  
 korszaka hazánk történetében véres emlé-  
 ket hagyott hátra. A polgárisodás nagyobb  
 fejlődtével elenyészett e haza földjéről a  
 hódító nemzet, mert neki, mint a vad erő  
 és barbárság mulékony tüneményének, el-  
 kelle enyészni: ellenben ezen homályos i-  
 dők szorgalmának, iparának gyér és ap-  
 rócska művei, mint p. egy szerény gyü-  
 mölcsfának ültetése, az idők enyészését ki-  
 kerülte, ép azért: mert a szorgalom  
 műve; szorgalom a haladás feltétele és  
 eszköze, s haladás a világ végcélja!“

## 11.) Török Bálint.

(Türkischer Weinling, Rother Winter-Stettiner.)

Ki nem ismerné ezen gyönyörű almát, melly a pogácsa-almán kívül hazánkban talán a legnagyobb kedveltségben s elterjedésben részesül: s miután az már is illy elterjedt, kétségkívül nem lehet nagyon finnyás, és makacs a föld válogatásában; mi igaz is.

Ez almafának csak egyetlen egy nagy hibája van, az t. i. hogy őszfelé ritka szépségű gyümölcseivel megrakva, a nyalka falusi legénység előtt olly vonzerővel bír, hogy a fáknak-tulajdonosa több izben azon helyzetbe jő, miszerint az ő részére e gyönyörű almából vajmi sokszor kóstolónak sem igen jut; s azért tanácsoljuk, hogy sokat ültessenek belőle egy helyre, hogy legalább érdemes legyen tüzes sárkányként egy obsitos huszárt mellettük tartani.

A törökbálint-almafa nagyra nő, idősebb korában ágai lógókká válnak, mert végtére legörbülnek termésük terhe alatt. Nyári ága violaszin piros, és ha az ember körömmel felvájja héját, azt veszi észre, hogy ezen violaszin, a héj alatt a szokott

nál mélyebbre hat, miről fajára könnyű ráismerni. Virágja rendkívül nagy, legnagyobb és legszebb, mellyet almában ismerünk, de a rovarok kitünőleg kedvelik azt, és sok kárt tesznek a fejlődő gyümölcsben. Avagy talán csak ritkitják ezt a bölcs természet rendelete szerint, hogy fája, a felettő bő termések terhe alatt idő előtt el ne vesszen?

Alakra változékony ez alma, hol gömbölyűbb, hol laposabb, de mindig szép és szabályszerű s csak némelykor magasabb az egyik oldalán, és a bordázás némi nyomát mutatja fel. Hasonló szabályszerűségben részesül mindkét mélyedése is, és a virágcsésze ránczokat nem igen mutat. Szélességben 3, magasságban 2 hüvelyknyi, s némelykor aránylag több is. Színe a legkiáltóbb vérpiros, millyet csak almában találni lehet, s közte a zöldessárga, vagy egyenesen haragos zöld szín, helyelközzel az árnyék oldalon észrevehető; egész héja rendesen, de leginkább posztóvali csiszálás után, tündöklő fényes. Ize kissé savanyus borizü, kellemes, de a farsang végével megkásásodik; husának színe zöldes fehér. Ha fája a helyet nem igen szere-

ti, lencsényi nagyságu fekete szeplőket kap, mik sokszor a husába is behatnak.

A házi gazdaszat használatára szebbet éppen nem, de jobb almát is alig találni.

### 12. Téli pogácsa-alma.

Almát vegyenek, almát! hangzott számos torokból fülembe, midőn minapban a gyümölcs-piaczon végig ballagtam. — A krumpli módjára zsákban szállított almatöredék, nem vonta volna ugyan magára figyelmemet, de egy hang a rekedtek közül olly tiszta ezüst-csengéssel ütötte meg fülemet, hogy azonnal, az ezüst vonzerejénél fogva, a kiáltozóhoz fordultam: és ime, egy mentébe burkolt, csinos veres csizmás menyecske állt előttem. — Menyecske? E szó és tárgy, kétértelménél fogva ismét vonzó erővel hatott rám, s azért nyomban szóba ereszkedtem véle. — Hát millyen almát árulsz hugom? Kérdém tőle. — Millyen almát? hát csak almát, hisz látja az ur. — No de az almának csak van neve, valamint neked is, én mindkettőt szeretném megtudni tőled. — No hát pogácsa-alma, hisz ha pogácsa-alma

nem volna, alma sem volna; felelé hetykén a menyecske, a körül levő vásárosok pedig, ebbeli járatlanságomon gúnyosan mosolyogtak.

Tehát csak a pogácsa-alma az, mi népünk közt az alma fogalma alatt ismeretes leginkább, a többi mind zérus előtte. Egyrészt igazsága van népünknek, először: mert eddig jobbat alig ismert, és másodszor: mert igazán alig fogsz találni almafajt, melly földminőség tekintetéből kevésbé válogató volna nálánál, és alig almafát, melly a tölgy nagyszerű mérveit és kiterjedését annyira megközelítné, mint a pogácsa-almafa. Olly vidék pedig, melly földminőségénél fogva nemesebb, de egyszersemind kényesebb almafajokat nem művelhet: szinte czélszerűen is cselekszik, ha elkerülvén azt, mi amugy sem diszlenék, azon meghonosult fajokhoz ragaszkodik, miket a tapasztalás méltán felajánl; hogy pedig ezek közt a pogácsa-almafa nem utolsó helyet foglal el, kétséget nem szenved.

Termékenységét tekintve, szintugy megérdemli a közfigyelmet, mert közönségesen minden második évben 8—10 puttonyra valót ad a kifejlődött pogácsa-almafa.

de ezen ajánlatra méltó oldalak mellett, egyszersem mind némi hiányokkal is bir, mi-  
ket nekünk, kik a jobb utáni törekvést tűz-  
tük ki, elhallgatnunk nem lehet.

A gazdaszatnak akármiféle tárgya, mellyre a mivelő költséget, időt és fárado-  
zást áldoz, csak akkor érdelmi meg ezen  
áldozatokat, ha az aránylagos haszonnal  
jutalmazza meg művelőjet: már pedig, ha  
valaki — practice beszélve — a pogácsa-  
almának százáért 1 pftot kap, meg fogja  
kapni bizonyosan az angol téli arany-par-  
mén százáért a 2 pftot; az angol téli arany  
parmén, mellyet rövidség kedvéért jöven-  
dőben csak egyszerüen arany parménnek  
nevezünk, sem a földválogatása, sem a  
termékenység dolgában a pogácsa-almafa  
megett nem áll, gyümölcse szépségénél, és  
nemességénél fogva pedig vele párhuzamba  
sem tehető: minek következtében azt óhaj-  
tanók, hogy 20 év lefolyta után a pesti  
gyümölcs piaczon, a nép szájából csak azt  
hallanók: „Az alma nem is alma, ha csak  
nem arany parmén.“

De azért nem izenünk ám irtó hábo-  
rut a tisztos pogácsa-almafának, hanem ja-  
vasoljuk inkább, hogy azt jövendőben is,

a már bevett hévvel ültessük és ápoljuk: de tizszerte nagyobb, azon nemesebb testvéreket, mellyek számos előnyökkel bírnak, a nélkül, hogy a pogácsa-alma árnyoldalait osztanák.

Érintettük ugyan már más helyütt is de csak futólagosan, annak okát, hogy miért terjedt el tulajdonképen honunkban a pogácsa-almafa tulnyomólag? holott kétségekivül más, és nemesebb rangu almafajok elterjedetésére sem hiányzott volna az alkalom; de mivel ennek magyarázata tulajdonkép e sorok körébe esik, kénytelenek vagyunk a tárgy logicája kedvéért, az elejtett fonalat ismét felvenni.

Mondók, hogy a pogácsaalmafa a földben nem válogat; de újabbi tapasztalásaink után azt is bátorkodunk állítani, hogy ezen válfaj hazánk több vidékeinek homokos talaját egyenesen kiválólag kedveli is. Termett, már most másodizben, nálunk mind az Oberdiecktől szerzett echter Winter-Streifling (mi nem más, mint a mi pogácsaalmánk), termett a Soprony agyagos vidékéről beküldött pogácsa-almafa, és a valódi kecskeméti is; és vajmi nagy mértékben különbözik a három testvér

egymás között. A fának küllemére nézve összevágznak ugyan mind a hárman, a buja hajtásra és a levélzet sajátságos, kékbe átjatszó színére megegyeznek mind a hárman: de a gyümölcs szépségére, nagyságára, és leginkább ízére nézve nagyon különböznek egymástól; az elsőség pálmája a kecskeméti illeti köztük. Nincs abban egy csep fanyarság is; a miből egy részt az tűnik ki, hogy a gyümölcs, mint számtalan más növény, a talaj többé vagy kevésbé kedvező alkatrészei szerint, lényeges tulajdonai-, de leginkább ízére nézve elváltozik; épen úgy mint p. o. burgonya, torma, stb.; és más részt: hogy a pogácsa-almafának természete, egyenesen a sik homokot kívánja meg, lehető legnagyobb tökéletességének elérésére. E fa tehát egyenesen és superlativ mértékben hazánk homokos téreinek természetes almafája (der natürliche Apfelbaum der Steppe), s innen magyarázható annak hazánkban széles elterjedése. De csatlakoznak ezen okokhoz még más segédokok is.

Alig van almafa, mely olly buján fejlődne, mint a szóban lévő; egyéves hajtásai a faiskolában jobbra az egy ölet megütik, s ezen roppant fejlődése koránt-

sem szünik meg egyhamar, mint sok más almafajoknál: hanem egész a bő termékenységig emelkedik s tanubizonytságot nyújt arról, hogy tökéletesen megelégszik honunk föld- és éghajlati minőségeivel. Ezen gyors fejlődése egyszersem oka annak is, hogy habár jobbára, a nemzetiesen divatban levő szokás szerint hasítékba ojtva, ezen erőszakos műtét sebeit könnyebben ki- és be is forrja mint sok más nemesebb válfajok, mellyek noha eleinte megerednek, később mégis az ojtás erőszakának áldozatául esnek; s így történik, hogy a kertbarát 10 vadonczába pogácsa-almát ojtván, 10 fát növel is fel, míg más kényesebb és nemesebb fajtaból tizet hasítékba ojtván, alig bir egyet kettőt a termékenységig felnevelni.

De még egy okunk van hátra, melly sik vidékeinken a pogácsa-almafának tulnyomósságát megmagyarázhatja: s ez annak azon sajátságában rejlik, melly szerint sik, homokos, déliesb fekvésű és ennek következtében hevesebb légmérsékletű vidékeken, az otthonos számos rovarok rongálásait hirtelen és roppant fejlődésénél fogva sokkal könnyebben kikerüli, eltüri, s közönségesen mind fájában, mind gyümölcsében

ki is forrja, mint akármiféle más almafaj; sőt gyümölcsében egyenesen azt venni észre, hogy benne a rovarok okozta sérülések vagy egyenesen behegednek, vagy a gyümölcs legalább idétlen korában a fáról le nem hull, s ennek következtében hasznavehetőségében a féreg által sokkal kevesebbet szenved, mint más almafának gyümölcse.

A pogácsa-alma maga a magyar közönség előtt jobbra ismeretes, s azért annak részletes leírásába alig bocsátkoznánk: ha annak neve hazánk több vidékein egészen különböző válfajokra nem ruháztatnák.

A szemes kofa minden vaczkorra reá fogja a nemzetieset, s ha p.o. kecskeméti, a méltán kedvelt pogácsa-alma nevét: annak tehát tüzetes leírását még sem kerülhetjük el.

A valódi téli pogácsa-alma (der echte Winterstreifling) Hinkert, Dietrich vagy talán még jobban egy előttünk fekvő kecskeméti példány szerint, a nagy almák közé tartozik. Alakra lapos, — és innét elnevezése is; csak igen elvétve gömbölyü. Szélességében közönségesen 3 hüvelyk, né-

mellykor még több is, magasságban 2 és  $\frac{1}{2}$  vagy  $\frac{3}{4}$  közt változik, úgy, hogy egyik oldala közönségesen magasabb a másiknál. A zárt kehely csekély és szűk mélyedésben rejlik, s apró ránczokkal vétetik körül, mik szélesedvén, észrevehető emelkedésekben a gyümölcsön elterülnek. A csupka mély és tölcsér-alaku mélyedésből emelkedik, rövid, és az alma színvonala fölé soha sem emelkedik, és rozsdától van környezve. Színe, a fáról levételkor zöld, de későbbben sárgára változik. Az egész alma, de leginkább a napnak fordult oldala, setét karmazsin piros csíkokkal van fedve, melly csíkok közt hasonló színű pontok, és elmosott pirosság terül el annyira, miszerint a sárgából alig lehet észrevenni valamit. A gyümölcsnek levelek vagy más tárgyak általi befödése, az elmosott pirosságnak kifejlődését meg szokta akasztani, de nem a csíkokét, melly állandós, habár halványabb színezetű az árnyékolt oldalon. Pontokat alig venni észre, csak olykor a pirosban egyet-egyét. A héja sikosnak mutatkozik. A gyümölcs husának színe fehér, zöldesbe átmenő; levessége és édeses borize által ajánlja magát. A magtok elég bő, és kö-

zönségesen kevés, de egészséges magvakat rejtő.

Érésideje novemberrel kezdődik; el-tart Józsefnapig és tovább is.

Nyersen jóízű, rétesben kedves, fájában egészséges és bőtermő, ajánlásunkra nem szorul, s különben is csak a nemesebb de egyszersmind hasonló előnyű fajokat törekszünk inkább ajánlani.

S ezzel bevégeztük azon almafajok felsorolását, melyeket eddigi tapasztalásaink szerint egy nagy, s a gazdászat ezen ága szorgalmas művelésére felébredt nemzetnek, figyelmébe kiválólag ajánlani bátorkodunk.

Nem azért rekesztjük be azonban az almák közti matadorok tárgyalását ezuttal, mintha az itt nem érintettek közt, több figyelemre méltó válfaj nem találtathatnék: hanem azért, mivel eddigi tapasztalásunk nyomán, sok becses fajtát még részint nem ismerünk, — a könyvek utáni ajánlathoz pedig, mint felvállalt tisztünkkel meg nem férőhöz, folyamodni nem akarunk, — részint pedig azért, mivel több válfaj, melyek különben Pomona avatottjai által becsben tartatnak, egyéni és sajtósági igényeinknek meg nem felelnek.

A bővebb tapasztalás, és valamelly fontos tárgynak ezen tapasztaláson alapuló higgadt meghányása, vetése, nézeteinkben többféle változást idéz elő. Így változtak nézeteink a gyümölcstenyésztésre nézve azon idő óta, mióta a szenvedélyes pomolog, de eredetileg volt orvos, diplomáját egész elhatározottsággal a kedves emlékü régiségek fiókjába dugta, s régi, de akkoron háttérbe szorult kedvesét Pomonát, nyiltan élete társának elismerte. Felébredt ugyan benne is, mint bármellyik természettudományi szakemberben, a fajgyűjtési szenvedély a legnagyobb mértékben, mint maradandó kísérője a sirig: ámde ezen, a tárgy tudományos és practicus haladására megkivánt szenvedély, ne terjeszkedjék tovább, mint legfőlebb csak a szakbarátok szűk körére; a nagy közönséget csak azon fajták érdekelhetik, miknek tenyésztése valódi haszonnal jár.

Mióta az ősz fejjel hajlamilag régen követett, polgárilag ujonnan tört pályán, az ország számos részeiből szó- és írásbeli biztató, és a tárgy nemzetgazdasági fontosságát elismerő nyilatkozatokkal, sőt a magas kormány méltányuló figyelmével is

találkozni szerencsém volt; s az eddig kiállított csemeték szép kelendősége is országszerte illy irányban mutatkozó általános szükségéről tanuskodik : azóta felébredt bennem életem feladatának fontossága, szeretett hazámra nézve. A szenvedélyes, minden ujdonság és idegen név után kapkodó gyűjtőből, tárgyának státuszgazdászati érdekességét higgadtan megbíráló pomolog, és szélesebben véve a dolgot, gazdasáti kerítész lőn, ki czéljául tűzte ki : csak a valódi becseset, habár kevés fajtában, de tömegesen tenyészteni.

Hazámnak ez általános figyelme a haszonkertészet irányában, polgárisodása fejlődő érettségének tanubizonyosságát adja ; és a dolog e stádiumban, e téren a népben koránsem a gyűjtői szellemet, mint inkább azon igyekezetet kell serkenteni : miszerint karöltve hazánk szépítésével, földjének anyagi hasznát e részről is biztos uton öragbíthesse. E czélt pedig csak akkor érendi el, ha kiválólag csak azon gyümölcsfajoknak karolja fel általános ápolását, mellyek fájuk kevésbé kényes volta, s ennek következtében egészsége és termékeny-

ségük, de egyszersmind gyümölcsük nemessége által is a potiori kitünők.

Ha tehát az ajánlásra méltó almák sorában Pomona barátja a fehér téli kalvilt, az ananász, a füszeres királykát és számos efféléket csudálkozva nem találja: ne vélje, hogy ezeket kifelejtettük a sorból; mi ezeknek értékét meg tudjuk becsülni, mint bárki más, sőt azt is megengedjük, hogy a matadorok közt sokkal inkább megérdemlik a helyet, mint p. o. a mi sikulai vagy pogácsa-almánk; de mivel e hazának nem valamennyi megyéje bír a földminőség azon vegyületével, mellyben az almafa kivétel nélkül diszlik: tehát elvileg csak azon válfajokra szoritkoztam, mellyek kivétel nélkül mindenütt diszlenek. Több megyéink, hol a gyümölcstenyésztés a korábban felébredt szorgalom, a föld és éghajlat kedvezményei mellett, márig szép eredményekben részesül, nem igen szorúlnak főnebbi ajánlatomra, de nem is fogják a bőven termő és a rákfenétől ment kálvil fáit, ha végtére elvénülve kihalnak, pogácsa-alma-fákkal kipótolni.

Nincs színre szebb, alakra különösebb, izre kedvesebb alma, mint a veres

téli kalvil, mellynek még belseje is rózsapiros, leginkább ha a fa kifejtettebb korát eléri. Láttam Zalában oly fákot, mikről véka számra szedték e gyönyörű gyümölcsöt, de átplántálva, még Mező-Komárom jó buzatermő fekete homokjában is, legalább tiz fám veszett el rákfenében a nélkül, hogy tiz szem gyümölcsöt izleltem volna.

Vannak hazámnak számos vidékei, mellyeket a természet maga gyönyörű kertté alkotott: de vannak olyanok is, mellyek kertté való alakulásukat lakóik szorgalmától várják; ezek számára irunk és fáradunk mi vállalatunk körül leginkább; mert oly vidékekre nézve gyümölcs-tenyésztést terjeszteni, és ezzel hazámnak egy általános kertté átalakítására, — földieim közt az egészséges ételmi szerek nagyobb készletére, földjök értékének, és így a közvagyonosodásnak öregbítésére az utat némiképp egyengetni, s ezek által a föld népe erkölcsiségére emelőleg hatni — oly vonzó cél, melly után törekedni életünk főbb élvezetét képezi, s melly, ha egyéb nem volna is, mint — habár mérész, de kedves — álom, e kellemetes törekvést megérdemli. — Az álom tetté-válása pedig,

ha általam nem, de — hadd legyenek ez egyszerű jósló, — egykoron tanítványaim által valósuland!

Korántsem merjük azonban állítani, hogy az eddig ismert almafajták közt nem volna több, melly az eddig ajánlottak mellett helyet érdemlene; de mivel eddig azokkal tapasztalatilag megismerkedni sem időt, sem alkalmat nem nyerhetünk: berekesztjük ezuttal az alma-matadorok cyclusát, majd akkor bővitendők azt, ha tapasztalásunk újabb adatokkal gyarapodni fog.

Ugyanezen nézetek nyomán fogjuk a többi gyümölcs-nemekre nézve is közléseinket folytatni, és ha fanöveldei lajstromunk a gyümölcs-változványokbani választásnak a fentebbinél más és sokkal tágasabb kört nyit, és a jövőben még tágasabbat nyitand Pomona barátinak: ezzel korántsem vélünk a következetlenség kelepcczéjébe kerülni, miután előre bocsátottuk már mi is azon köztudomásu dolgot, melly szerint hazánk több megyéi a természettől a gyümölcsstenyésztésre kiválólag alkotvák, s ezekre nézve kár volna csak néhány fajfajokra szoritkozni: holott az illy vidéken az egészségre gyenge, és termékenységre

mostoha, de különben becses válfajok is, ültetésük fáradságát bőven meg szokták jutalmazni.

De vannak ezenkívül a gyümölcstenyésztésnek számos és hő baráti hazánkban, kik részint vidékük tenyésztő tehetségét megkísérteni, részint több fajokat tanulmányozni, vagy elvégre egyéni izlésük követeléseivel élni óhajtanak; s ezek érdekében sem a tágitandó tapasztalásnak, sem az e téren haladásnak az utat elzárni nem lehet, nem szabad.

Ez érintett érdekeknek nem kevésbé, mint leginkább a szükségnek megfelelni óhajtván: akkép intézzük és intéztük is el márig a felosztást a fajták körül növelésinkben, miszerint az egyéni szükségek számára egy-egy fajból 5-10et, a nemzeti szükség számára pedig, ajánlott matador fajainkból több százat szaporítunk s tartunk, a jövőben pedig még többet fogunk belőlök szaporítani, annál is inkább, mivel a mindennapi tapasztalás azt mutatja, hogy készletünk az érintett almafajok közkedveltségével még nem áll helyes arányban.

## XIX.

**A körtefa.**

Szóba hoztuk, midőn az almafa természeteti szükségéről értekezünk, hogy az hűsebb talajt és légmérsékletet kedvel, s csak bizonyos és jobbadán igénytelenebb fajok a kevésbé követelők; miből azt lehetne talán következtetni, hogy az almának elterjedése hazánkban, de kivált az alföldön, a körtével nem vetekedhetik. De veszünk-e avval? Személyes meggyőződésünk szerint alig.

A közvélemény az almát közönségesen téli, a körtét nyári gyümölcsnek tartja. Ebben van valami igazság, mert mostanig sokkal több nyári körte fordul elő, mint téli, — ennek azonban nem a körtefa természete az oka, hanem nagyrészt maga az ember, ki eddig inkább a nyári, mint a téli körtefajokat szaporította. Mondjuk, egy részt az ember, mert mindeddig nem igen volt alkalma a téli fajokat elterjeszteni és szaporítani, minthogy ezek nem is igen léteztek, vagy nálunk, magyaroknál, nem igen ismertettek.

A gyümölcsészet semmiféle irányban

sem vivott ki magának nagyobb érdeme-  
ket az újabb időben, mint a nemes téli kör-  
ték szaporításában. S midőn a pomologia  
ezen újabb érdeméről szó van, nem szabad  
a belga Van Mons nevét elhallgatni, kinek  
elmés, s a természet-tudományokon alapu-  
ló fáradozásai, az emberiségnek egy új s  
egészséges téli-tápot, az inyhősöknek pe-  
dig a csemegék olly változatosságát fedez-  
te fel, mellynek jóságáról és izletességéről  
még Olympos lakóinak sem igen volt fo-  
galmuk.

A körtefa igényeiben szerényebb az  
almafánál : követeléseinek főjelleme mele-  
gebb állóhely szükségletében pontosul ösz-  
sze. Homokban leginkább diszlik, a szelid  
agyaggal is megelégszik, csak felette ned-  
ves és vizenyős helylyel, és nehéz agyag-  
gal nem tud megbarátkozni, hol sápadtság-  
ban szenved, megkoszosodik, s idő előtt el-  
hal. Még a köves, dombos talajtól sem ir-  
tózik, sőt a szikla-repedések közt is meg-  
kapaszkodik. Ágaival hegyes szögekben  
felfelé törekedvén, ugyanezen irányban siet  
gyökereivel is lefelé. Ágainak ezen irány-  
latából következik természetesen annak py-  
ramidalis alakja, mellyre nézve csak kevés

válfaja teszen kivételt; s ez alak több változványnál, p. o. az egri körtefánál olly tökéletes, hogy annak párját a lombos fák közt is alig találjuk. Magasra siet, s hosszú életü; látni 40 lábnyi magas körte-veteránokat, mellyek több ízben már két hosszú századon végig éltek mindazt, mit a sürgő-forgó világ alattok rontott s mivel. De mivel magasra siet, kényszerül gyökereit is, mint mondók, mélyen a földbe bocsátni, miután a gyökerek nemcsak tápszervekül szolgálnak, hanem a magasra nyuló fát a viharok rohamai ellen biztosítani is feladatukban áll. Átalán véve minden fa azon irányt látszik tartani gyökereiben, mellyet ágaiban követ; így nyulik szélesre a terebélyes almafa gyökérzete, míg a magasra törekvő körtefáé mélyen ereszkedik le; mivel pedig ez irányt természeténél fogva tartja, könnyü és mélyre terjedő termékeny földet kíván vig tenyészetére. Gyökereinek ezen alkata- és irányánál fogva, a gyümölcsfák közt egy sem kívánja meg annyira a viházzal járó kiásást, mint épen a körtefa: minthogy mellék- és hajsza-gyökerekkel gyéren levén ellátva, egyedül csak szorgalommal történt kiásatás, és amugy is gyér

gyökereinek kimélése által, biztosíthatni annak jövő mégeredését. Magról kelt vadoncának közönségesen csak egyetlen egy szivgyökere van, s egyenesen a kertész mesterségétől várja gyökerekbeni gazdagodását. Ezen mesterség nagyon egyszerű ugyan, de azon elkerülhetlen fogásból áll, melly szerint a magágyakból felszedett, közönségesen két éves magoncok orsóforma szivgyökereit egy arasztnyira visszavágja, mire azok mellék, és így gazdagabb gyökérzetet kényszerülnek kifejteni.

Nem kerülhettük el e helyen, a körtefa sajátágos alkatu gyökérzetének ezen hosszúság, s talán szárazabb fejtegetését, mert vélekedésünk szerint ép ezen sajátágában rejlik gyéresbb elterjedésének s azon általános panasznak oka, hogy a körtefa sok helyütt nem diszlik.

Ne keressük azért a körtefa nehéz mégeredését és diszlikését, mint közönségesen szokták, földünk alkalmatlan minőségében: holott azt többnyire inkább mimagunk ügyetlen eljárásában találhatnók fel. Nemde ha egyszer kedvünk támad, kertünket néhány körtefával ellátni, az erdőben ássuk vagy ásatjuk annak vadonczeit? Már pedig

az erdőben ásott vadoncz átalán véve nem sokat ér, mert elvénült jószág, melly csekély gyökérrel bir, s főleg az erdőből került körte-vadoncz egyenesen tűzre s épen nem kertbe való; kár reá az időt s költséget vesztegetni, bármi csekély volna is az. Minden költség nagy, mellyet hiába teszünk, s csekély a nagyobb is, ha bőven kamatoz.

Ha a körtefát biztos eredménnyel akarjuk ültetni, tenyészszük annak vadonczait a vad körte magjáról; szedjük fel azokat két éves korukban, és ültessük el ujra, miután gyökereiket egy arasznyi hosszúságra visszavágtuk: de ne ültessük egyenesen a faiskolába, hanem félre, valamelly könnyü, puha és közép erőben álló földbe. Két év mulva elkésültek vadonczaink a faiskola számára, mellybe a vastagabbak gyökereiknek, ismétli visszavágása után, átültetnek. Az illy bánásmódban részesült körtefa gazdag gyökérszettel látván el magát, biztosan megered, vigan s hirtelen fejlődik, s hosszú és termékeny élete által bőven megjutalmazandja azon csekély fáradságot, mellyet reá fordítottunk.

Ez mind igaz lehet, sőt némi valószi-

nüséggel is jár , mondja itt , nagyot ásitva, az olvasó közbe ; de ki győzné azt bevárni.

Igaz, hogy könnyebb , a bevégzett őszi munkák után a heverő bérest és a járhatlan novemberi utak miatt urastól hon szorult kocsist az erdőre kiküldeni , körtevadonczokat ásni. Ásna biz azok akkorákat, hogy még a néhai kortes is megnagyollotta volna furkósbotnak , de arról szó sincs, hogy gyökerök lenne. A kocsis maga is töprenkedik , a kopasz tuskókat vizsgálván , de a béres erősen biztatja komáját, hogy ne töprenkedjék azok megeredésén, csak mélyen kell beleeresztetni a földbe, majd vernek azok magoknak gyökeret, hisz elég erősek a fák.

Otthon a tekintetes ur is nézegetve az erős fákat, teljesen megelégszik az eredménnyel , mellyet emberei a szomszéd erdőben kivívtak , s azonnal elülteti azokat kastélyának kertre dülő vályogfala mellé, maga is assistálván pipaszó mellett, a saját és utódai gyümölcsbeni gyarapodását biztosító munkánál.

De a szemes béres , észrevevén ura megelégedését, el nem mulasztja, egész alázatossággal a megérdemlett áldomást is

emlékezetbe hozni, mit meg is kap urától, azon hozzátétel mellett, miszerint a jövő vasárnap a szomszéd falvi részeges mesterhez átballagni el ne mulassza, tudtára adandó, hogy a maga idejében a fák beojtására megjelenjen. Megigérheted neki Istók, az én nevemben, tevé hozzá a Tek. ur, hogy készen fogja őtet várni, teli csutorával a kadarkalé, hogy a munka alatt keze ne reszkessen.

Igy ültettük, s így nemesítettük a körtefát; és ez korántsem a kandalló tüze mellett felmelegedett szeszélyünk képe: hanem szakasztott hú mása a valóság- és életnek, mert illy jeleneteknek számtalanszor mosolygó tanui valánk.

Válaszszuk tehát a körtefa tenyésztésére inkább azon biztos, habár első tekintetre hosszas utat, mellyet ezen fa természetrajzi sajátságánál fogva, a tapasztalt pomolog hazánk több gondolkodó gazdája és kertészeivel együtt követ. Hiszen az ember — ha csak nem aranyeres vagy májbeteg — nem azért fáradoz, hogy fáradozzon: hanem azért, hogy fáradsága által kitűzött célját biztosítsa! és ha egyszer belekapunk a körte-vadonczok czélszerű művelésébe, s

évenként csak valamicskét teszünk, úgy be-  
je jövünk a turnusba, hogy jobban sem  
kell.

Félre tehát a kiskorúság éretlenségé-  
vel, melly a nemes gyümölcs után kinyujt-  
ja kezét, midőn még alanya magvát sem  
engedte át a földnek. — Így álmodozza  
végig a kis gyermek légvárát, veszen pa-  
ripát s arany sarkantyut, de azon szorga-  
lom és tudományok fogalmával sem nem  
bir, sem nem törődik, mellyek őt gyerme-  
kies vágyainak majdan egykori beteljesü-  
lésére segíteni fognák.

De egy szó annyi mint száz. Hiában,  
a természet a körtefát nem látta el gazdag  
gyökérszettel; az ember ellenben a gyöke-  
rek megszaporitása módját tudja; ennek  
következtében tehát teljes szabadságában  
áll mindenkinek; vagy egészséges, tartós  
és bőven gyümölcsöző e nembeli fákát nö-  
velni, a fennebbi mód szerint; vagy pedig,  
mint a kivétel nélküli conservatismus hive,  
a régi mód mellett megmaradni.

A körtefának héja fiatal korában szür-  
kés-zöld, fényes, és pettyekkel ellepett;  
későbbben érdes, felrepedezett kéreggé vá-  
lik, melly darabonként lelehámlik, és ismé-

telve kiegészül. Fája szilárd, nehéz, esztergályos és asztalos munkákra alkalmas.

Levele fényes, kevésbé csipkézett mint az almáé, és világosabb zöld ezénél; legtöbb fajnál hátragörbült, s oldalain csónakformára befelé hajolt. Tavaszi kizöldüléskor, nyári fajaiban korábban indul meg, és gyenge, fejlődő levélzetének különböző színe, valamint virágjainak különböző nagysága és szárainak különböző hosszúsága, — egyetemben a fa egész küllemével — az avatott előtt annyira kitűnik, hogy több esetben már ezek után is rá lehet a válfajra ismerni. — Gyanítjuk ennek következtében, hogy ezen, elég fontosságú characteristicus jelek, a nálunk tapasztaltabb, és csekély, a maga idejében kitárandó tapasztalásainkra tovább építő utódoknak-, a nemes körte-változványok rendszeres felosztására, s azoknak könnyebb felismerésére biztosabb és könnyebb kulcsot fognak nyújtani, mint a millyennel mostani rendszereink birnak, s részint bajlódnak.

Virágai a körtefának tavasszal előbb nyilnak mint az almafééi, de úgy látszik, mintha a derek iránt nagyobb edzettséggel

lennének ellátva, mint a későbben nyíló almafa virágjai.

Féreg — a vadász megütkezése daczára, még a nyulat is ide számítván — sem fáját sem levelét nem lepi meg annyira, mint az almát, de szél által többet szenved gyümölcseiben, mint emez, leginkább ha a válfaj gyümölcse nagy, mert a körte rendszerint hosszabb csumáju.

Fájának ezen töredék characteristicaja után, nem győzzük, bekerített téreken, eléggé ajánlani annak gúla (pyramis) alakbani művelését. A természet maga gúlaalakra teremtette a körtefát; mert ha vadon, és a szabadban e természetes alakját nem igen leljük is, bizonyosak lehetünk, hogy azt marha, vagy egyéb rongálások vetkeztették ki ezen természetes alakjából. A helyes gúla-alak a szemet is kecsegteti, de főbb előnye abban mutatkozik, hogy ez alakjában a körtefa előbb is, szebbet is terem. Előbb, mivel alantabb s azért idősebb ágaiban termékenységi érettségét korábban eléri mint felső fiatalabb gallyaiban; szebbet, mivel e helyen gyümölcseit az anyatorzs tápnedve előbb és bővebben éri; mivel a gyümölcsök a nap visszaverő

sugáraiban részesülnek, és így jobban kifejlődhetnek az alantabb szebbet termő szőlőtő módjára; mivel elvégre — a mi legtöbbet nyom — a tapasztalás azt mutatja, hogy a pyramis-körtefa gyümölcse ugyancsak szebb, nagyobb és jobb, mint a szálas fáié.

A pyramis egyik előnye még abban is áll, hogy utoljára belőle még mindig alakíthatunk szálas fát, ha a teteje is érett, tehát gyümölcsöző korát elérte; mert a körtefa vastagabb ágán is eltűri a nyesést csak el ne feledjük nagyobb sebjeit fatapasszal befenni.

Mondtuk, hogy a körtefa természeténél fogva a melegebb éghajlatot kedveli; — sok körte válfaj, melly Hannoverában, vagy Belgiumban a középszerüségen felül alig emelkedik, vagy ha kései téli faj é-penségesen meg nem erik: Magyarhonban teljes tökéletességig fejlődik ki. — Mondtuk továbbá, hogy a körtefa könnyebb, higabb, — igaz, hogy mély — de homokos és közép erejű talajat kíván; mondtuk, hogy a rovarok rongálásainak kevésbé van kitéve, s ezzel egyenesen már azt is ki-mondtuk: hogy a természet a ne-

mes körtefát alföldünk tömegesen kiültetendő gyümölcsfájának jelölte ki.

Nem akarjuk ennélfogva az almafa terjesztését megszorítani, mert lesz számos helyiség terjedt alföldünkön, hol az almafa is diszlenni fog, vagy már diszlik is: hanem mind a mellett ismételni merjük, hogy a természet félre-érthetlen utmutatása alföldi pusztáinkra a nemes körtefát jelölte ki.

De nem ám árpa- vagy zabbal érő körtéről, vagy más egyéb a vaczkorral rokon s a pomolog előtt névtelen változványokról van szó, azokról, mellyektől gyermekeinkben, mint bizton csirázó mag után, a sorvas hideglelés kikel: hanem értjük a többi jóra való nyári fajták mellett, leginkább a vaj-olvadékonysága, a czukor-édességü őszi és téli válfajokat, mellyek a legfinnyásabb inyhősök kivánságát is kielégítvén, természetöiknek bőven kamatozni, s egészséges téli eledelünk készletét szaporítani fogják

Az almába, mint tudni akarják, már Ádámnak is bele törött a foga; ha a jámbor az ujabban felfedezett vajjas körtékbe

haraphatott volna, talán szerencsésebben kikerülendette a sarat, melyet mi ártatlan nyájbéliek, még mai nap is gázolni kényszerülünk.

No, de azért nem üzenünk ám harcot az almának, hanem igérjük inkább, hogy annak terjesztését tehetségünk szerint előmozdítandjuk: noha más részről megmaradunk fentebbi állításunk mellett, hogy t. i. a nemes körtefa az alföldre nézve a legjelentékenyebb jövődöü gyümölcsfa.

Mi eddig általán véve annak termését csak a nyári gyümölcsök közé számítottuk, sőt azt (az egri és Virguleuse, s néhány más csekélyebb értékü téli körtét kivéve) mint téli gyümölcsöt csak nagyon elvétve ismertük.

A nemes téli alma-fajok, százados szorgalom eredményei; elterjedt azoknak hire és ismerete szinte mihozzánk is. A nemes téli körte-fajok ellenben, a szemünk előtt ernyedetlenül működő belga szorgalomnak, gomba-sebességgel fejlődött művei. — *Mi, van Mons* és lelkes követői nem kevésbé tudományos, mint *practicus* hasznu fürkészeit és azok eredményeit, egyfelől mint a természet-tudományok e-

gyik szebb diadalát, más felől — anyagi haszonra nézve mint státuszgazdászati fontosságú találmányt — üdvözöljük.

V a n M o n s, — ki megszorodo , és a civilisatio árnyoldalai alatt vajmi nehezen betölhető anyagi szükségjeink súlyától görnyedő nemünket, egy új táp- és jövedelem-forrásul szolgálható, egészséges, kellemes ízű, s könnyen szaporítható czikkel gazdagítja — kivitva az emberiség Pantheonjában hálás emléke helyét.

Az újabban feltalált, leginkább jeles téli körte-fajokat, hazámfiaival megismertetni s azokat e hazában elterjeszteni, munkásságom egyik feladatának ismerem; mellyet betölteni óhajtván, az eddig előttem ismert becsü fajok néhányát, — valamint az almákkal tevém, — tüzetes tárgyalás alá veendem, az elismert jónak barátja levén — vizsgálat alá sem veszem, valljon a jó új e vagy ó? Kérdést sem szenved ennél fogva, hogy tárgyalásunkban néhány régibb becses téli fajok, sőt elismert jóságú nyáriak is fognak szerepelni.

## 1) Ferdinand koronaörökös

Ferdinand (Kronprinz von Österreich)

Valamint azon almák sorozatát, melyeknek tömeges elterjedését hazánkban leginkább óhajtanók, az arany párménnel kezdtük el; úgy kezdjük a körték sorozatát hasonló célból a Ferdinand-körtével, azért, mert belértékre annak párját nem igen ismerjük.

Nincs körte, melly a szerény s békeszerető pomologok körét annyira harcias indulatokba bonyolította volna, mint a szóban levő körte, e r e d e t é r e n é z v e.

Quintinye, kire a 17-dik század vége felé a versaillesi kertek kormányzása bízva volt, s kinek ennélfogva gondja alá esett a lucullusi asztalok után, a világ talán legfényűzőbb és ennek következtében competens inybirálatu lakomáit a Pompadourok elnöklete alatt, finom gyümölcsössel ellátni; Quintinye tehát, mint képesített bíró, az előtte ismert 500 fajta körtét, rang és értékük szerint sorozván, a téli kármánkörtét (Bon Chretien d'iver, — Winter-Plutzerbirn) tette az első helyre; azon körtét, melly, mint sokan sejditik, már a Lu-

cullusok idejében, a rómaiak asztalait Crusturium neve alatt diszesíté, és a melly alig ha más volt, mint a mai nap az „austriai koronaörökös Ferdinánd“ neve alatt ismert körte.

Diel, a rendszeresített pomológiának alapítója, ezen hirre kapott körtét hajhászván, a Quintinye által pártolt valódi Bon Chretien d'iver-re szert nem tehetett, mert a mellyet neki ezen név alatt Frankhonból küldöttek, és ő — Diel — ugyan ezen név alatt tovább elterjesztett, értéknélküli és fanyar körte, melly a fényes és fényüző udvara után nagynak keresztelt XIV. Lajos vendégeinek alig ha izlett volna. — Később megtalálta a Diel által keresett körte, Lazay Marnesia francia gróf által, az útját Némethonba és Koblenz vidékén, mint jó, de név nélküli csemege elterjedvén, Diel kezére jutott: ki azt, mint új fajtát, koronaörökös Ferdinand, előttünk érdekes neve alatt terjeszté el, noha valószínűleg nem más az, mint Quintinye hajdani és valódi Bon Chretien d'iver-je. ✓

De halljuk, mit mond Czukor János, e nevezetes körtéről.

Czukor János? E névvel szemközt,

tovább nem mehet hazánk Pomonájának barátja a nélkül, hogy tisztelettel süveget ne emelne; annál kevésbbé pedig saját csekélységünk, kit a hálának kedves köteléke övez körül e név irányában: s azért legyen szabad e tisztelet és hálánk néhánylevelkét azon tárgy szövegébe fonnunk, mellynek előadása, Czukor János ur érdemeinek emléket, ezuttal bennünk feléleszté.

Szólandunk valószínűleg mindazok érdekében, kiknek figyelmét e szerény férfinak legalább is félszázados működése, a hazai gyümölcsstenyésztés, és eredeti válfajaink gyűjtése pályáján, netalán elkerülte volna.

Voltak ugyan e tekintetben, és vannak mai nap is hazánkban többen, kik annak eredeti nevezetességeit a gyümölcsészet terén rég óta összegyűjtötték és gyűjtik: de egy sincsen tudtunkra, ki a h. m. vásárhelyi gyógyszerészt, a szepességi eredetű Czukor János urat, e tekintetben utólérte volna. A 72 éves, de mind a mellet a fiatalság fáradhatlan buzgósága által ihletett férfiú, mostanában is folytatja hajlamának választott szép pályáját, de annak eredményei sokkal nevezetesebbek, és terjedtebbek

is egyszersmind, semhogy azokat megérdemlett hírók terjedelme szerint, egy más vezértárgy szövegébe ezuttal belészoríthatnók. Ez időt kíván, s megérdelmi saját, kizárólagos terét, s ennek következtében mi mostanság Czukor János urra nézve csak kettőt emlitünk fel.

Az elsőre a hálának érzete kötelez, mert a magyarországi pomologok érdemes Nestora, gyermeke nem lévén, tiszta és önzésnélküli hazafiságának érzetében legközelebb megígérte, hogy félszázad óta, a szenvedély buzgóságával gyűjtött eredeti magyar válfajtáit, ojtógallyakban nekem mind át fogja engedni, nehogy — mint maga mondja — fél százados buzgalmának fáradalmas, de szép eredménye, a szeretett hazára nézve nyom és haszon nélkül vele együtt elenyésszék.

A második, a mit Czukor János urra nézve e helyütt mondani szándékom, egyenesen tárgyunkat, t. i. a Ferdinand-körtét illeti, mert erről a többi között egyik leveleiben ezt írja: „Ezen körte, mellyet Diel 30 évig egész Európában hasztalan hajhászott, és a mellyet már az ifjabb Plinius Crusta Tumana név alatt leirt, a rómaiak

idejétől fogva Mehadia környékén honos volt. Sőt megkaptam én azt alföldünk más vidékeiről is. Így beszélte nekem 1824-ben egy megyei tisztviselő, hogy Tomcsányi sógorától, békésmegyei főbirótól, egy körtefát kapott légyen, mellynek gyümölcse jóságban mindent meghalad, mit eddig körtében izelt. Én (Czukor) ezen urtól galylyat kapván, azt egy birsalanynyal párosítottam, mellyen bujálkodva fejlődött, és harmadik évre gyümölcsöt is hozott, melly tökéletesen a Dieltől, Koblenczből szerzett Ferdinand körtefáéval azonos volt. E becses körte most köztünk: „Czukor téli vajkörtéjének neve alatt ismeretes.“ Eddig Czukor János ur levele, mellynek ide vonatkozó töredékét azért idéztem, miszerint kitűnjék, hogy a Ferdinand-körte átalánvéve nem annyira ujdonság, mint inkább jóság. De azért is idéztem e helyütt ezen nevezetes levelet, hogy kitűnjék, mikép a szóban álló körte a magyar földön szintén a régiségek közé számítható, valószínűleg innét terjedt el a többi Európába s a 17-ik században a francziáknál „bon Chretien d'iver“ azaz téli kármán-körte név alatt már ismeretes lőn.

A Ferdinand-körte tagadhatlanul — formáját és tenyészetét tekintve — a kármán-körte családjába tartozik, mi a fenebbi állításnak valószínűségét ismét csak növelheti.

Ámde ne áldozzunk több időt s tért egy körte eredete körüli fürkészetnek, mit amugy is csak egyedül azért tettünk, mivel hazánk neve és Czukor János becses emléke forgott feñ. Fődolog, hogy a Ferdinand körte minél nagyobb elterjedésben részesüljön hazánkban, terjessze aztán az érdemes csemegét az egyik neve, a másik ujdonsága, a harmadik régisége, de mindnyája bizonyosan jósága kedveért, csak hogy czélunkat érjük.

A kármánkörte családjabeli fákat a vadságnak bizonyos neme jellemzi, mellyben a külső symmetricus csinosságot, mi által a körtefa rendesen kitünik, hiában keresed. Az e családbeli egyéniségekre, nem ölti a természet szelid és benszülött hajlamánál fogva a pyramis helyes alakját, s ha azokat mint kertész rendben tartani és némikép helyes alakokra szoritni akarod: légy körülök gondolkodó, de kiméletlen

despota, mert különben kifognak rajtad. Minden egyes águk egy valóságos rebellis, melly minden rend nélkül kénye-kedve szerint választja genie módjára, fejlődésének önfejü phantasticus irányát. Ezen fejlődés csodálatos bujaságu; a nyári kármán-körte sokszor az első évben egy ölnyi, sőt magasabb hajtásokat is ereszt, mik noha aránylagos vastagságra is fejlődnek, mégis, ha erős szelek járnak, annyira összevissza kuszáltatnak, hogy több izben csodálatos görbüléseikkel inkább egy vadászkürthöz hasonlítanak, mint egyenes szálfához.

Ha a meseköltő publicumával együtt a pomologiában annyira jártas lett volna, mint a madarak ismeretében; sohasem választandja meséjének alapjául a fülemülét, meg a csizet, midőn fiához e kérdést intézte: valljon a szerény külsejü fülemüle, és a czifra csiz közt mellyik az ügyesebb füttyös: hanem oda vezette volna kis fiát egy görcsös Ferdinand-és egy csinos „pompázó“ (Parade-Birn) körtefa elé, itéletére bizván kitalálni köztök, a becsesebb gyümölcsöt termőt.

Nem tudjuk, hogy valamikor készü-  
lend-e illyforma mese: de ha készülne és a

flu helyett leánykát vennének ítélőmesterrül, akkor a feleletet már előre tudjuk, mert kétségkívül imigy felelne: lökd ki papám e görcsös pimaszt, én a másiknak karcsu derekáról látom, hogy ennek gyümölcsese is jobb. . .

Édes hugom, ez egyszer ítéletedben bizonyosan csálódtál. — Igaz ugyan, hogy magam is restelem, mint gyümölcsfa-nevelő, hogy a természet a Ferdinand-körte-fától közönségesen megtagadta a csinosabb formát: de hiában, a természet maga is asszony lévén, — noha idéjere nézve már ráért volna — mégis szeszélyi különcségéből ki nem bontakozhaték.

A Ferdinand-körtefának ezenkívül sokszor tüskéje is van, s ennélfogva igazán könnyen inkább vadonczot, mintsem első rangu körtefajtát keresne a ember benne. Fája szürkés, valóban kendermag színű, piszkosan sárgáló pettyekkel; levelének közepszerű nagysága után hasonlókép csak valami igen közönségesre mutat. Formájának rendetlensége azonban, fiatalságával megszűnik, és fejlődésének 4—5-ik évében bujálkodása alább hagyván, lassan lassan helyes formára is szintén visszavezethető,

s azért látni is későbbben belőle elég helyes termő pyramisokat, sőt szálfákat is. Miután eddig a fájáról alig mondhattunk valami különösen ajánlót, nézzük a gyümölcsét, mert a fát tulajdonkép gyümölcse után szokás megítélni; s a Ferdinand-körtének éppen gyümölcse teszi fényoldalát.

Formára ez is rendetlen; mi már a kiállításokon is láttunk különböző formájú téli körtéket, mik formájuk után különböző nevekre is keresztelve 4—5 válfajtat képviseltek, noha valószínűleg mint ikerestvérek, egy közös Ferdinand-anyakörtéfán fejlődtek. A formának azonban legállandósabb typusa, a nyári kármánkörtéjéhez hasonlít, tehát mindig hosszukás; legnagyobb szélessége, tehát a körtének hasa, hosszúságának majdnem közepére esik, és innét a kehely felé vékonyodván, közönségesen egyenetlenül végződik, minél fogva a körtét falállítani — alapja egyenetlen lévén — ritkán sikerül. Felfelé a has sokkal tetemesebben vékonyodik, és tompán végződik. E mellett az egész körtének felülete, leginkább hasa és kehelylapja körül, valamint a nyári kármán-körte, kivált a nagyobb példányokban többféle e-

emelkedéseket mutat: mellyek a kehely körül vévén eredetöket, a gyümölcsön végig elterülnek, s azt eszközlik, hogy annak egyik oldala sokkal hizottabbá váljék, mint a másik. Nagyságra nézve a gyümölcs hosszában, szálás fáról  $2\frac{1}{2}$  — 3, pyramis- és törpe fáról sokszor 4 hüvelyknyi, szélességben  $2\frac{1}{2}$  — 3 hüv. között változik. A kehely — némellykor tátongva — nevezetes mélyedésben rejlik, mellyet, mint érintettük, több, az egész gyümölcsre szétterjedő egyenetlenségek vesznek körül. Csumája fás,  $\frac{3}{4}$  — 1 hüv. hosszú, s szűk mélyedésből emelkedik ki, mellyet hasonlókép egyenetlen, és a körtére szétáradó emelkedések vesznek körül. Erősebb héjának színe a fáról levévé hamvaszöld, melly később világosbba változik, és csak érés idejére válik szép citromsárgává. — Az irók eltagadják tőle a napnak fordult oldalon a piros színt, de nem úgy minálunk, — a magyar ég alatt — a természet: mert ha valamellyest melegebb a nyár, halvány pirossá színesednek több példányok. A pontok aprók, de számosak, és rozsdát csak elvétve venni észre. Husa fehér, leves, vajként olvadó, minden legkisebb kásásság vagy

kő nélkül ; izére kellemes, mint a cukorral vegyült vaj, finom, sajátságos muskotál zamattal. Magtokja aránylag kicsiny, tengelye közönségesen üres : magvai gyérek de a mik vannak, hosszukásak és hizottak,

E gyümölcs legnagyobb érdeme és értéke, érési dejében s annak sajátságaiban pontosul össze : mert kevés téli körte van, mellynek érésideje olly hosszura nyulnék ki. Találni már — a gyümölcs-kamra vagy pincze légmérsékletéhez képest — november végével imitt amott egy egy érett Ferdinandkörte; december és január közepéig érik nagyobb része, s február és mártiusig is el lehet tartani. A fonnyadás nála a ritkaságok közé tartozik, s csak akkor áll be, ha a fájáról idő előtt szedetik le.

E becses fajnak előnyös sajátságai közé tartozik még az is, hogy igen korán termőre fordul, és bőven is terem. Már a második esztendőben sokszor, de a 3—4 ben bizonyosan gyümölcsözik. A földminőségben nem válogat, mi legalább még nem akadunk helyre, hol az nem diszlett volna. Sőt azt vesszük észre, hogy a Rákos silány homokjában, nemcsak hasonló nagyságu és minőségü példányok fejlődnek, mint más

gazdagabb földben, hanem szintén óriási alakuak. — Így fekszik előttünk egy példány, melly 4 és  $\frac{1}{2}$  hüv. magas, tökéletesen 3 hüv. széles, s mellyet megmérve 27, azaz huszonhét latnyi nehéznek találtunk.

Tapasztalás dolga, hogy a gyümölcsfa átalán véve, idősebb s így tökéletesebb korában szebb, izesebb és nagyobb gyümölcsöt szokott hozni. A fa, melly a fenebbi gyümölcsöt termette, most 4 éves a helyén; miféle körtét fog tehát ez 14 éves korában teremni?!

### **Virgouleuse. Egri körte.**

Régi, s már nálunk is szépen elterjedt téli válfaj, melly hazánk földjét és éghajlatát kiválólag kedveli, s ennek következtében a már közösen elfogadott hazai név alatt, mint egri körte ismeretes.

Reá nézve csak azt vagyunk kénytelenek előrebocsátni, hogy az alakra hosszú, színre zöld, szélesen elterjedt, és számos válfajokat magában foglaló téli körték családjába tartozván, mindedig más, de kevesebb becsü rokon változányokkal gyakran özszezávartatott: mi által a közönség közt vizes és fanyar izü, korai és későn érő, te-

hát jó és rossz Virgouleuse fogalma terjedt el, és a közvélemény annak igazi becsére nézve, ingataggá lön.

Igyekezni fogunk a valódi Virgouleuse, nálunk egri körtének, characteristicáját a természethez hiven és tüzetesen meghatározni, meglevén győződve arról, hogy aki a valódit bírja, annak jóságával bizonyosan meg fog barátkozni.

A körtefa általán véve s leginkább pyramis-alakban növelve, formás és helyes fa: de az egri körte fája mégis valamennyi társai közt kiválólag képezi a szép és természetes gula-alak prototypját. Azért méltán kikel derék Bazaliczánk cathalogjában a mindenféle undok féreg ősfészke, a jegenyefa ellen, holott alakjának közkedveltségét tekintve, azt könnyen pótolhatók még az utak mellett is egri körtefákkal, mik szépek is hasznosak is, — és gyümölcsük kései érésénél fogva, még a lopásra sem adnának nagy alkalmat: minthogy gyümölcsének egyenesen a fájáról nem vehetni hasznát. Értetődik, miszerint a talaj, mellyre ültetni szádékozunk, vizenyőségben ne szenvedjen: mert ezt az egri

körtefa, valamint a körtefa átalán véve, éppen nem türi.

A Virgouleuse körte Ditrich szerint francia eredetű, mert szerinte Virgoulé, St. Leonard melletti francia faluból származnék. Innét Marquise de Chambert által terjesztetett el, miért Chambréte név alatt is több helyütt ismeretes. Mi, ezeknek minden hitelessége mellett, szeretőnk annak elnevezését a virgás-ból származtatni: mert minden egyes ága, számos és hegyes szögek alatt felnyuló vékony mellék-ágaiban, a hajdanta félelmes virgás emlékét idézi szemeink elé. A gula-alaknak minden tekintetben hüve, gyümölcsseiben is ezen alakot tartja meg, mert azoknak legnagyobb szélesedése azaz hasuk, a kehely bazisának közelébe esik. Hasuk itt egyenetlen gömbölyüségre dudorodik ki, minél fogva a körtét egyenetlen s gömbölyded bázisa miatt, felállítani ritkán sikerül. Bázisától felfelé vékonyodik, és pedig több példányaiban a közepe táján hirtelen, s tompa hegyesedésben végződik. A kehely maradványa ritkán vétetik körül mélyedéssel, hanem inkább a gömbölyded bázisnak nem éppen közepéből úgy dudorodik ki.

Szára, melly eredeténél husos, de folytatásában megfásult :kerülbelöl egy hüvelyknyi hosszú, és ferdére nyomva üli meg a gúla tetejét. Törpe, és leginkább pyramidalis fákön növelve, megközelíti a gyümölcs hosszóságában a 4 hüvelyknyit, míg hasának legnagyobb átmérője majdnem 3 hüvelyknyi szélességet mutat. Szinte haragoszöld e körte, midőn a fájáról leszedik; később halványul színében, s érettségében megsárgul, de közönségesen mégis zöldes marad. A héja némi érdességet éreztet, ha tapintjuk, s apró és szürkés pontokat, és a kehely körül fahajszinü rozsdát mutat. Vannak olykor példányok, miken a napos oldalon némi barnulást venni észre: míg barna, sőt fekete rozsdafoltok majdnem mindegyiken előfordulnak, a nélkül, hogy ezek a husba behatnának. Ellenben, ha vagy a nyár felette nedves volt, vagy pedig ha a fának álló helye vizenyős, behatnak ezen foltok a husba is. E bajban nem igen szenved a körte minálunk, mert a nedves nyarak nem igen alkalmatlankodnak rajtunk. Husának színe sárgaló-fehér, állománya gyenge, s olvadékonyságra a vajat megközelítő; ize, az édesnek a citrom

savvali kellemes vegyülete, mely olly kedves, miszerint méltán részesül általános kedveltségben. A magtoknak kamrái tágosak, alant leginkább szélesek és felfelé igen hegyesen végződők. A magvak igen hosszúak, hegyesek, közönségesen épek és barnás feketék. A pistillum maradványa, midőn az ember szokás szerint a körtét hosszant és közepett végig vágja, egy fekete vonást mutat, mely a kehelytől a magtokig elvonul.

Az egri körte érésideje novembertől januárig tart, ha leszedését el nem hamarokdtuk, és hűs kamrában, vagy jó pinczében telet; különben idő előtt fonnyadásnak indul.

Fáját sokszor minden egészséges voltának daczára is, azon panasz éri, hogy szűken terem, mi szálal fákra nézve nem is alaptalan, de gula-alakuaknál — és talán a szálaloknál is — csak akkor van helyén, ha a fát felesleges belső, és tömeges ágaitól meg nem szabadítjuk, mik önmagukat beárnyékoló sűrűségökben, a tenyészet éltető tényezőitől elzárván rügyeiket, a virág-bimbót tökéletességig kifejteni nem bírják. E fa tehát megkívánja, hogy belső,

azaz egyenesen törzséből fejlődött ágait ritkítsuk, mi által minden egyes részeiben a levegő, világosság, és napfény éltető és termékenyítő behatása alá kerülvén, gondolkozó természetje igényeit kielégíteni képes leend.

Ezen, a termékenységre olly igen hatályos ritkítás, a körtefára nézve általánvéve fontos és el nem kerülhető; mert egyes ágai, mint tudjuk, hegyesebb szögekben emelkedvén, és a fának belsejét felette eltöltvén és beárnyékolván, éppen olly állapotban lengnek, mint a fa, mellyet a balsors, az erdő sűrűségébe helyezett, csak kinlódik, s éltető tényezői után sikeretlen epedve, felnyulik, de bőtérzésre vergődni alig fog.

A mondottak egyik körtefára sem alkalmazhatók nagyobb mértékben, mint éppen a Virgouleuse, vagyis egri körtefára.

Nem lehet itt szándékunk mostani és korlátozott határu értekezésünk körébe, a fametszésnek szabályait ugyszólván belecsempészni, mert ez sokkal fontosabb és terjedtebb fejezete a gyümölcsészetnek, semhogy azt lóggós módjára, egy más heterogen tárgy szövegébe vonni lehetne; ám-

de ez érdemben annyit, mennyit a pillanat szüksége kíván, hogy t. i. egri körtefáink szük-termékenségén „brevi manu“ segíthessünk, rövid, de szabatos vonásokban a fametszés szabályait nézve szóba hozni, rosz néven nem fog talán vétetni.

A gyümölcskertészet a fametszést, mint hatáskörének mesterfogását tekinti; s ebben igaza van.

A hajdankor mindent, mi némi kis mesterséggel járt, a mystificationnak bizonyos füstjével vett körül: mert az alacsony önzésnek szükkeblü politicája abban vélte számadását feltalálni, ha mestersége általánosítására közlései szinlelt készsége mellett, is előadását olly galimathias-szerű tételekbe és phrasisokba burkolta, mikből az elszédített szerény hallgató, egyebet sem vehetett és következtethetett ki, mint mesterének elérhetlen nagyságát, s annak homályos érzetét, hogy a tárgy bonyolódottsága csak ritka és egyes választottak, de nem ám az ő csekély felfogási tehetsége előtt eloszlatható.

Lári fári! — Ritkitom a tárgyat, mellyet bizonyos előzmények, és a mesternek némi előadási ügyessége mellett, felfog-

ni és könnyen eltanulni nem lehetne; a czélszerű fametszés legalább épen nem tartozik azon makacs obscuritások közé, melyek homályát könnyen eloszlatni nem lehetne.

A ki a növényeknek általán véve kifogyhatatlan ösztönüket szemügyre veszi, mellynél fogva testöket habarcz (polyp) módjára kiegészíteni ügyekeznek; a ki az almárok birkaszerű türelmét a metszés dolgában, — nevezetesen a körtefának éghajlatunk alatti egészséges voltát, és egyuttal a tapasztalás utmutatását is latra veti: az előtt a napfénynél világosabb leend, hogy a körtefát nemcsak első tavaszkor, hanem az ugynevezett első hajtás bevégeztével, tehát körülbelől junius utolsó harmada táján, nemcsak kár nélkül, hanem szinte haszonnal lehet megmetszeni.

Idáig ezuttal egy töredékét a gyümölcsfa metszése körüli nézeteinknek, éppen csak annyit, mennyi szükséges vala, miszerint az egri körtére nézve félbeszakasztott tárgyalási fonalunkat, a következetesség némi szöszével ismét tovább fonhassuk, és termékenysége gyarapítására botrány nélkül azt javasolhassuk, hogy az e-

gri körtefát egész bátorsággal június utolsó harmadában belső, tehát egyenesen a pyramis törzséből fejlődött ágain messzük meg, vagy ezen ágakat ez idő tájban akár ki is irtsuk.

A dolog veleje természetesen nem fekszik egyenesen abban, hogy a visszamet-szés épen ez idő tájban vitessék véghez: hanem főindokát abban találja, hogy a tava-szi metszéskor még a tapasztaltabb metsző is e tekintetben felesleges kimélettel szo-kott eljárni.

Martiusban, midőn a fa lombozata nélkül előttünk áll, nem tűnik annyira szembe belső ágainak káros sűrűsége: s azért közönségesen kelleténél több hagyatik meg; későbbben a lombozat előálltával tűnik csak fel, hogy mennyire sűrű még a gúlá-nak belseje. Ha pedig június vége felé a felesleget kiirtjuk, és a sebeket fatapasszal bevonjuk, nemcsak hogy kárt nem teszünk, hanem egyenesen azt idézzük elő, hogy a jobban peripherialis ágakban, a második hajtással vigabb fejlődés mutatkozik, s egy-szersmind még azt is, hogy a ritkitott, s így a tenyészet feltételeiben bővebben ré-szesített gallyakon, az anyatörzs tápnedvé-

nek mesterségesen előidézett feleslege, virágrügyek készítésére fordittassék. Így csipi el az udjon gyümölcs után sovárgó kertész St Ivánnap táján tavaszkor csinált ojtványának hegyét; mire az (leginkább élemedett, s így tápnedvei érettségénél fogva a gyümölcsözésre már képesitet fajfánál) azonnal virágrügyet képez, és képessé válik már a jövő nyáron próba-gyümölcsseit bemutatni.

Igaz, hogy ezen fogás leginkább az egri körtefánál válik szükségessé, de alkalmazható az valamennyi körtefánál, ha azt a belsőbb ágak sűrűsége miatt szükségesnek találjuk. Az egri körtére nézve még azt is érdemes megjegyezni, hogy birs-alanyon is vigan tenyész.

### **Kolmár vagy Mannakörte.**

Ismét egy régi körte, mellyet azonban sem jósága, sem kései érésénél fogva, a választottak sorából ki nem hagyhatunk.

Mannakörte! Hát mi az a manna? kérdezém, midőn legelőször is a választott nép pusztai kalandjainak hírét hallottam. A manna fiacskám, valami olly jó, hogy arról tiszta fogalmunk sem lehet; lőn a fe-

lelet; mi a manna körüli ismereteimen alig-ha tágitott. Később beszéltek nekem valami ambróziáról, mellynek szintén homályos fogalmából azt a sejtelmet kövekeztetém, hogy a manna valószínűleg az ambróziának valamiféle hulladéka lehetett. — De persze ez is csak pusztá sejtelem vala. — Orvostanuló koromban megismertettek ugyan velem egy tárgyat, mire satyrakép a manna nevét ráadták; de ez sem oszlatá el bennem, a manna eredeti fogalmával kapcsolatban levő homályt.

Pomolognak kelle tehát végtére lennem, hogy a manna tiszta fogalmára szert tehessek.

A manna egy megcsontosult, orvosi és természetrajzi reminiscentiára támaszkodó pomolog felfogása szerint, semmi egyéb nem lehetett, mint jó izü, édes, könnyen emészhető és könnyü táplálékonyaságu gyümölcs; mellyet a minden jótétemények kutfeje s ura, vándor népével kifogyhatatlan készletben fel-felleletett a pusztában. — Gyümölcs volt; mert az emberi szervezet alkotója, akkoron édes gyermekeit csak a zon tápszerekkel tarthatá, m iknek használatára tápműszereiket kiválólag szerkező.

Az állathoz rokon, s azért természetes ösztönének még el nem tompult birtokában részesített kisdéd gyermek, mai nap is kész egy két szem gyümölcsért akár egy egész straszburgi pástétomtól megválni. A természet kebléről még el nem szakadt népek, kivétel nélkül kedvelik a gyümölcsöt, míg a szakács műkészítményei használatát, későbbben csak a kénytelenség és szokás vas parancsa erőltetheti reájok sat.

Mi tehát egy cseppet sem kétkedünk, hogy az írás a manna neve alatt gyümölcsöt ért: s azért éltetjük a rokon felfogásu elszásziakat, kik egük szép ajándékát, a Kolmár-körtét, a manna fogalmával kapcsolatba hozván, azt manna-körtének is elnevezék.

Mannával éltek a pusztában a pháraók hatalmát már akkor is kijátszott zsidók, miért ne élhetne Alföldünk pusztáin a becsületes magyar ember is mannával, azaz mannakörtével?!

Hogy pedig reá kedvet s alkalmat kapjon: ismertessük meg vele e becses téli gyümölcsöt közelebről.

Fája már természetes fejlődése szerint is formás és küllemére nézve a császárkör-

tééhez hasonlító. Vigan női, de korán nem terem, elsőbb fiatalságának szűkebb termékenységét azonban, könnyen elfelejteti velünk, későbbben beálló bőtermékenysége és fájának tartóssága által. Virágzásában valamellyest kényeske, a szél által is könnyen szenved hosszú csumáju és nehéz gyümölcsceiben, s azért ha szerét tehetjük, oltalomban részesített helyre ültetendő; mivel a szél kártételeit a fa, a pyramis-alakban legbiztosabban kikerüli, kár is azt más formájú fákban növelni; gyümölcscei azon ritka előnnyel bírnak, miszerint éretlen korukban, és a szél által leveretve is elállnak, és hasznavehetőségökben nem igen szenvednek. — Hazánknál kevésbé meleg tartományokban csak lécezethez feszített állapotban éri el a mannakörte teljes olvadákoyságát: de Magyarország boldogabb ege alatt, a pyramis, sőt a szálás fa is képes a gyümölcsöt bevégzett tökéletességében megteremni.

Kitetszik ebből, hogy a magyar hasonlókép a választott népek sorába tartozik: mert mosolygóbb ege a mannat, vagy pogányosabban szólva — az ambróziát és nectárt — az ő számára tökélyesebben érleli meg,

mint sok más nemzetek számára; s azért atyámfiái. ama másik választott néptől az industrialis és vállalkozzó szellemnek csak egy kis adagát belénk — de tovább semmi mást! — s uszni, — és a mi még többet mond, belefulás nélkül — uszni fogunk az ezer nevü földi javak tengerében!

Nem tudjuk, mert már jó ideje, hogy eltértünk az orvosi pályától, nem tudjuk, valljon nem lehetne-e talán ojtás útján egy kis zsidó-természetet a magyar ember vérebe juttatni: mi által a kór, mint a vad himlónél, modificálva, csak jótékony és specificus ingerkép hatna fajunk vállalkozó és industrialis képességére!

A mannakörte közönségesen formájára nézve a kármán körtéhez hasonlít; hasának legnagyobb hizottsága inkább a kehely közelébe esik, míg felső része a csupka felé tompa hegyesedésbe nyulik ki. Hasa a kehely körül szabályos domborúságban végződik, mi által a körtét felállítani lehet. Formájára nézve azonban sok kivételt is venni észre, mert találkoznak számos példányok, mellyek a bergamottok modjára, majdnem egészen gömbölyűek, és csak a csupka felé dudorodnak ki némi kis he-

gyességbe. Ezen, ugyszólván két alapformán, több emelkedések vonulnak keresztül, mellyek kezdetüket a kehely körül találván, a gyümölcsön végig futnak, annak domboruságát a kármán-körtéhez hasonlóan elferdítvén. A válfaj állandó characteristicájához tartozik, hogy az említett emelkedésnek ketteje közt egy mélyedést venni észre, melly egyenes vonalú csatorna módjára nyulik el a gyümölcsön végig, a mint az varrány (sutura, Nath) alakja alatt a csontároknál, cseresnyék-, baraczkok- és szilváknál látjuk, s arra látszik mutatni, mintha a gyümölcsök két egyforma félből alakultak volna össze, és mintha ezen varrány az összeegyeztetés nyomát jelölné. A csillagot mutató kehely maradványai, hol kisebb hol nagyobb mélyedésben rejlenek. az  $1-1\frac{1}{4}$  hüv. hosszú csupka pedig, ferde-re meghajtva, vagy egyenesen a gyümölcs tompa kihegyesedésén ül, vagy né-mellykor egy szűkebb mélyedésből emelkedik ki, mellyet számos ránczok borítanak el. A tökéletes példány megközelíti hosszúságában a  $3\frac{1}{2}$ , szélességében a 3 hüvelyknyit. Szinre a gyümölcs sárgászöld, héja elég vastagnak látszik, s tapintatra

valamellyest érdes, ért korában megsárgul; napos oldala csak ritkán, és heves nyarakban mutatja a pirosságnak némi lehetőségét. A szürkés, sőt sötétzöld pontok nagy számmal észrevehetőek. Husának színe sárgaló fehér, de kevésbé érett korában zöldelő fehér; kitünő olvadákonyságánál fogva merő lévé válik, izében a nevezetes czukroság jellemző; a magtok üres tengellyel van ellátva, és felette kihegyesedett barna magvakkal telve. A kehelytől a magtokhoz annak csövét (die Kelchröhre) fekete vonás jelzi.

A mannakörtének érés-ideje decemberben kezdődik és tart egész Józsefnap tájáig, s épen az a jó van e válfajban, hogy nem egyszerre érik. — Földolog, valamint minden téli gyümölcsnél, leginkább pedig körténél, hogy azt korán, tehát a derek beállta előtt le ne vegyük a fájáról. Sőt nem árt annak egy két dér sem, és a legállandóbb gyümölcs az, mellyet october vége előtt le nem szedtünk.

A téli kolmár-körténél két ízben tapasztaltam már azt, hogy első hajtásának ágai junius végével kivirágozván, második termést is hoztak, melly tökéletesen megé-

rett, izre és zamatra az elsővel meggyezett, csakhogy annál kisebb és formára gömbölyü volt. — Az a példány (második gyümölcs,) melly most december 10-kén előttünk fekszik, egy kisebb narancsnak formáját és nagyságát mutatja, kehelyének helyét és annak csekély mélyedését egy tökéletlen maradvány tölti be; szára hasonlóképp csekélyebb mélyedésből emelkedvén ki, egyenesen csupkává nyult nyári ágból áll. Ize a mannakörte szokott ízével meggyez, de magtokja egészen hiányzik.

Egy másik példányban minden tok nélkül egy-egy apadt magot, a gyümölcs közepe táján, s annak husába egyszerűen belenöve találtam.

### Ármiukörte.

(St. Germain — Herrmannsbirn).

Atyámfiai: nice olcsóbb a gyümölcsfánál! Nehéz és tartós betegség után, midőn testünk a mesterkélt életmódnak vagyis a civilisationnak bennünk meggyülemlett salakjaiból, hol a természet, hol az orvosszerek által ujonan kitisztul: fel-fellobban ismét a számüzve volt, természetes ösz-

tön némi maradványa, s misem gyakoribb, mint hogy a lábbadozó, az emberiség ős és természeti eledele után eped, s gyümölcsöt kíván. Így tavál télen, egy előttem igen kedves, s méltán köztiszteletben álló lény is nehéz betegségből lábbadozván fel, különösen valami finom, olvadékony, de nem édes körtét óhajtott. Csakhogy nagyon rosszkor, mert akkoron épen a tánczkórság szokványos epidemiája szállta meg Pestet, s farsangban nem igen válogathatni nálunk a finom körtében; sőt eddig csak néha-néha a ritkaságok tárában, — ha t. i. országos kiállításokat rendeznek, — a nemzeti muzeumban láthatni, hanem itt is természetesen csak úgy, hogy hozzájuk sem igen szabad nyulni.

De hiában, lábbadozónk megkivánta, (tekintet nélkül, hogy Magyarországon él) a finom téli körtét, s talán többfelé is küldött, de mind hasztalan, nem kapott.

Szerencsétlenségünkre akkor tájban került fanöveldénk hosszú lajstroma, a sok olvadozó téli körték czifra elnevezéseivel, emberünk kezébe: s nyomban elküldé inasát egy, még reszketeg kézzel irt udvarias levelkével hozzám körtéért.

Az igaz, hogy nekem némellykor jó spuriusaim vannak. -- Ez egyszer nem találta hon az inas — De azért mégis égette a hátrahagyott levél kezemet, mintha valóban s igazán égett volna, mivel először a bennem és az intézet képességében helyezett bizodalom, másodszor a dolog becsületben járóságának színezete nagyon nyomta lelkemet.

Avval nem igen gondolnak az emberek, hogy akkoron az egész intézet még csak negyedik évét élte; hogy anyafái, noha a bőven termő mező-komáromiaknak hiven megőrzött ivadéka, itt Pesten 4-dik évökben még nem igen teremhetnek; hogy az, ami kevés elvétett termésük volt, ritkaságnak ment a terménykiállításra, a dolog veleje mégis csak abban állott: hogy egy árva téli körtének sem valék birtokában. Elolvastam tehát haza-jöttemkor a levelet, de azonnal vissza is tértem a városba, hogy a visszatérhető rémületes inas otthon ne szorithasson.

Egy darabig cél s eredmény nélkül járkáltam, egyre attól tartván, hogy a melletttem elhaladó tömeg közül, az átkozott inas előmbe toppan.

Végtére egy kereskedőhöz tértem be, kiről tudtam, hogy Bécsben vásárolt gyümölcsössel kereskedik; és hála az egeknek, általa kikerültem a tört, mellyet a kárörvendő sors, a pesti fanövelde tisztességes gondnoka s egyik tulajdonosa számára, már már a sikeres eredményre készen tartott.

A gyümölcskereskedő épen az utolsó trainnel érkezett vissza Bécsből, egy főuri lakodalom számára a többi finom gyümölcs közt egy kosárka szép Ármin-körtét is hozván magával, miből, különös tekintetnél fogva, mert ő veszi meg növeldénk eddig csekély gyümölcsét is, — 6 darab körtét átengedett egy pengő forintért.

A jóra való téli körtének darabja tehát minálunk Pesten 10 pengő körbe kerül! nálunk, hol a Heperidák, és Nápoly citromait fele áron, sőt még a narancsot sem vesszük drágábban?

Ha azon sokszor üdvhozó scutica idejéből ki nem koptunk volna, s ha a jelenkorban kifejlődött, s köztünk elismerésre méltó ebbeli ébredésünket tekintetbe nem vennők: aligha vonakodnánk az egyetemés Magyarország valami meg nem nevezhető részét, a próbált jó eredményü scutica mű-

ködései alá kárhoztatni; de mivel azt veszszük észre, hogy amugy nyakra-főre és sok irányban törekszünk a mulasztottakat helyre pótolni: első felindulásunkat féken tartva, egyszerü figyelmeztetésül, és buzdításul ismételve csak annyit mondunk:

Atyámiai, nincs olcsóbb a gyümölcsfánál!

Csak a levegő; meg a gyümölcsfa tartotta meg a régi cursust; a többi elemek, a földtől a tűzig, még a vizet sem véve ki — mert puttonja annak is 3 váltó krajczáról 4 pengő krajczárra szökkent fel, — mondjuk s többi elemek mind cubicus emelkedésü drágaság és agio sulya alatt nyögnek.

A jó gyümölcsfánál a szokott pénzsaporitásnak épen megfordított aránya mutatkozik: mert míg az ember közönségesen tőkét rak le, hogy az neki kamatot hajtson, a gyümölcsfával néhány krajczárnyi kamatot rakunk le, hogy az évenként több forintokra menő capitalisra növekedjék! Mert 24—30 kron veszünk egy-egy gyümölcsfát, mellynek minden egyes gyümölcsét 10, a barozkét sokszor 20 krért is szivesen megveszik, csak kapható legyen.

Engem legalább a 10 kros Árminkörte szinte szerencsésé tett.

Hát mért nem teremhetne egy Árminkörtefa 200 tökéletes gyümölcsöt? Ha pedig 200-at terem, és egy-egy 10 krjával elkél, nem tenne-e ez 30 pfgő ftnál több jövedelmet egy évben?

A természet tehát, fényes ellentétben sok ember aljas uzsorájával, egyért ad százat, de csak akkor: ha az egység a szorgalom hozzájárultával, ezressé potencziroztatik.

Hiszszük, hogy gyümölcsfáink várható elszaporodásával, talán 10 krnál olcsóbban is fogjuk vehetni az Árminkörtét; de ideje is volna, hogy a jó téli körte megszűnnék közöttünk messze földről behozott orvosság lenni; ideje volna, hogy közelterjedés- és használatra jutna Magyarországon azon felséges körte, melly egyenesen nálunk találja elérhető tökéletességének valódi hazáját, mert minálunk, leginkább melegebb nyarainkban az épen nem áll róla, mit évek előtt Oberdieck egyik levelében mond: „Sie ist köstlich, aber nie ohne Gries“ (Felséges, de mindig kásás).

Bizony minálunk jó földben, és kedve-

zö nyáron a „köstlich“ ugyan megmarad, de a „Gries“-ről szó sincsen, vagy csak akkor, ha az évjárás vagy a fának állóhelye kevésbé kedvező.

De szóljunk már most kizárólag azon körte jelleméről, melly eddig köztünk árara nézve a narancscsal egy cathegóriában áll, és sokkal ismeretlenebb előttünk annál.

Az Árminkörte eredetére francia gyümölcs, melly Páris mellől a st. germain-i apáturság kertjeiből terjedt szét a világba. Formára ismét a zöld, hosszú körték családjába tartozik, s azért a Virgouleuse, Bonne Louise és más e családbeli körtékkel könnyen összezavarható. A kúpalakot megtartja ez is, de azzal a különbséggel, hogy egyik oldala jobbra hizottabb a másiknál, s hogy a kúp hegye ferdére kanyarodik. Hásának legnagyobb szélessége ritkán esik a kúpnak végére, hanem közönségesen annak közepére. Felállítani e körtét nem lehet, mert kehelymaradványa egy csekélyebb mélyedésben van foglalva, egyenetlenül emelkedő dudorodásokkal vétetik körül, miknek nyomait többnyire a gyümölcsön végig terjedni látjuk, ugy, hogy azokat még a csupka körül is észre lehet venni. A csupka fer-

dén áll, s egy hüvelyknyi hosszú. A tökéletes gyümölcsnek hosszúsága  $3\frac{1}{2}$ , szélessége  $2\frac{1}{2}$  hüvelyknyi; de találkezik több ízben egy-egy olly példány is, melly aránylagos testesség mellett,  $4\frac{1}{2}$  hüvelyk hosszúságot elér. Szinre haragoszöld e körte, s érése felé sárgászölddé változik. E szinezetben számos pontokat venni észre, mik szürkés barnáknak mutatkoznak, úgy szintén rozsdás foltokat is, mik leginkább a kehely mélyedése körül sohasem hiányzanak. A gyümölcs héja elég vastag, s tapintatra érdes. Husának színe fehér, tömegére szemcsés egészen elolvadó, a magtok körül, kevesebb kedvező körülmények közt kásás, sőt kövecses. Ize az Izambertéhoz némileg hasonló, mert kellemetes édességén egy neme a muskatal zamattal párosult citromsavnak hat keresztül, sokkal nagyobb és kellemesebb modorban, mint a Virgouleusenál, mellyt a téli körték közt felette kedvezőleg jellemzi. A magtok tengelye üres, számos magvai hosszúak, kihegyesedtek, kávészinűek.

Az Árminkörte nem érik meg egyszerre, hanem novembertől fogva egész február közepéig. A későbbi téli havakban többször

megránczosodik ugyan, de rothadni nem szokott.

Fája egészséges, buján fejlődik, s ép azért növelője részéről több vigyázatot kíván: mert különben könnyen elgörbül, melly alkalmatlanság átalánvéve a buján növekedő csemetéket azért éri olly gyakorta, mivel hirtelen fejlődött hatalmas hajtásaik, mik aránylagosan még meg nem fásulhattak, az uralkodó szelek irányában, könnyen elhajulnak és jobbra el is ferdülnek.

Későbbben felhagy a fa bujálkodásában, s felette nagygyá aligha alakul; szép gúlaalakot ölt. Fája világosabb, és sárgászöld, ágai hizottabbak az egri körtéénél, de hasonlókép igen hajlandó a megsűrűsödésre: mi okból az Ármin-körtefa is szükségessé teszi a gyakori megritkitást. Levele sárgászöld; nagyon hátragörbült, oldalaiiban csónak formára felálló: minek következtében azon körtefák közé tartozik, mikre könnyen reá lehet ismerni. Nehány próbagyümölcsessel hamar megörvendezetteti tenyésztőjét, s későbbben bőtermővé válik.

A fennebbi leírásból kitünik, hogy a szóban levő válfajnak fája, a meredtségnek (Steifheit) némi jellemét viseli, a mi oka le-

het talán annak is, hogy rajta a szél által okozott töréseket sokkal többször tapasztaltuk, mint más egyéb körtefákon.

A birsalanynyal könnyen megbarátkozik, s bőségesen és korán megtermi rajta jeles gyümölcsseit.

### **Téli esperes-körte.**

(Winter Dechantsbirn. — Le Doyenné de printemps).

Van Monsnak egyik ujdonsága, melly a java téli körték közt méltán foglal helyet, sőt Oberdieck azt mondja róla, hogy előtte ez az egyetlen egy kései téli körte, melly nála Nienburgban (Hanoverben) a vajnak olvadóságát s jóságának teljes tökélyét eléri.

Minálunk több téli körte van, mellyek ellen panaszt emelni alig lehet, de Oberdieck fennebbi nyilatkozata után könnyű leend megítélni, hogy mennyit nyerhet még Van Mons becses ajándéka jóságában, házánk kedvezőbb ege alatt, ha már a Weser melletti Nienburg tájék mostohább körülményei közt is, olvadékonyságra a téli körték közt az első helyet foglalja el.

A téli espereskörtének fája ép egészséges, a rendes, és helyes gúla-alakra nagyon hajlandó, tövisnek nyoma sincs rajta, mint Van Mons több más vadonczain, melyeknek pórias külsejükből az ember azonnal láthatja, hogy megérdemlett nemesi diplomájok ujdonságánál fogva, az aristocratiának sima és kedves modoraiba még bele nem szokhattak. Egy szóval a fának feltűnő szabályossága az első tekintet alkalmával, az emberben a tiszt esperesség némi fogalmát költi fel. Leveleiben a császár körtefára emlékeztet. Termőre korán fordul, és növekedő korával termékenységeben is folyton növekszik, minélfogva igen nagy fává ritkán alakul.

Ki ezen fát birja, könnyen fog Dittrich azon véleményében osztozni, melly szerint az a pomologiának legbecsesebb új nyerevényei közé számítható.

Gyümölcsének formája nem igen állandós, mert hol szélesebb gúla-, hol petealaku; legnagyobb szélesedése azonban mindig a kehely közelébe esik, minélfogva ezen szélesebb bázisára könnyen és bizton felállítható. Magasságában meghaladja a 3 hüvelyknyit közönségesen, szélességében

ugyanezen mérvet megközelíti. A kehely mélyedése nevezetes, körülétén némi szélesebb emelkedések észrevehetők s a kehely maradványa ritkán tökéletes. A csupka erős, de husosnak látszik, s vagy egyenesen a gúla tetejéből nő ki, vagy több ízben egy szűkebb mélyedésből emelkedik ki, körül-foglalva a husnak kidudorodásaitól.

A körtének héja sima, világoszöld; érése felé intesiv színezetében veszt ugyan, de végkép meg nem sárgul. Hüvösebb szülőföldjén piros színt nem mutatott, de mi nálunk magyaroknál van annyi galanteriája, miszerint az előttünk kedves piros színnek legalább is némi nyomát mutassa a napos oldalán. Színezetének ezen kedvessége állandósabb leginkább akkor, ha birsalanyon tenyész, vagy léczezetre van kifeszítve. Állandósabb azonban a körtén a piros színnél a rozsa, melly hol nagyobb, hol kisebb mértékben, s különböző idomu foltokban terül el a gyümölcsön.

Husának színe fehér, s bőlevessége, vajolvadékonysága és fűszerezett czukrossága miatt a legconpetensebb vetélytársak mellett becsülettel megáll. Magtokja szűk; kevés barna magvakkal telve.

A bírsalanyt kedveli a császárkörte módjára; minélfogva egészséges törpéket növelhetni róla, mik válogatott szépségű és nagyságu gyümölcscsal szoktak kedveskedni.

### Pisztráng-körte . . .

(Die Forellen-Birn).

Megvalljuk, hogy nemzetiségi okok birtak arra inkább, mintsem a belértéknek nyomatéka, miszerint ezen körtét a választottak szük körébe felvegyük. Nem talán azért, mintha nem volna jó: mert ez rágalom lenne; hanem azért: mivel nálánál még jobbakat is ismerünk.

Felvettük tehát azért, mivel a német eredetü téli körték közt, méltán az első helyet foglalja el; és ez szolgáljon ne annyira bók, mint buzdító elismerés gyanánt, melly a haladásrai serkentések közt a leghatályosabb eszközt nyujtván, egyszersmind azon rokonszenvünknek is tanubizonyosságát adja, mellynél fogva saját vérünkhöz ragaszkodunk.

De felvettük másodsor a pisztráng-körtét egyenesen magyaros indoknál fogva

szért, mivel az a piros, tehát a szeretetnek színében fénylik; és azon ritka téli körték közé tartozik, mik ezen mosolygó és kedves piros színben díszlenek.

Kifogytunk ugyan mi éltesebbek gyermekkorunk piros nadrágos előszeretetéből; de a piros aróz és piros — gyümölcs kedvessége holtig hatand ránk. Már pedig mi is vérünk egy kiegészítő igénytelen alkotórészecskéjét képezvén, hogy is mertük volna a matadorok kiemelésénél azon körtét kifelejtani, melly minden téliek közt leginkább képes és alkalmas, karácsony ünnepi gyümölcscrakodáinkat feldiszesíteni?

Tehát csak elő a pisztráng-körtével.

Fája- és fiatal hajtásaiban piros, azaz barnáspiros, szürkés pettyekkel; rügyei nagyon hasonlítanak az almához, s azért a piros fával egyetemben annyira csalo ezen hasonlatosság, miszerint minálunk a fanőveldében a fák szétküldésekor a pisztráng-körte csemetái nem egyszer már az alma-csemeték közé tévelyedtek, a nyalábolók kezei alatt. Sőt találkoztak vevők, kik levél által panaszkodtak, hogy rendelvényeikből egy almával ugyan többet, de egy körtével kevesebbet kaptak. A tévedés rej-

télye pedig csak abból állott, hogy a színre, az alma-csemetékhez hasonló pisztráng-körte fácskája, almának vétetett.

E válfaj előnyeihöz tartozik: fájának vig. tenyészete, mellyet a Lipose vidékének homokos síkjáról származott nemes vadonc, hazánk kedvezőbb körülményei alatt, még élénkebben kifejt. Formája a csinos piramist vagy már maga választja, vagy arra legalább csak csekély segítséget kíván. Próba gyümölcseit közönségesen már 4-ik évében mutatja be, s éltesebb korában azoknak súlya alatt görnyed, mert csoportosan terem. —

Gyümölcsei formára és nagyságra nagyban különböznek egymástól, mert találni köztük kup- és igazán szép hosszukás körte, sőt hasas bergamotte alakúakat is. A kup-alak látszik azonban tralkodó lenni s annak hasa a körte bazisa felé esik, caudosa pedig tompán végződik. A tökéletesen kifejlett példányok magközelitik hosszúságukban a 4 hüvelyknyit, a mag szélességben a 3 hüvelyknyire közel járnak; találni azonban sokkal kisebb gyümölcsöket is, leginkább akkor, ha a fát sokat terem, s ezen apróbb gyümölcsök tart-

ják meg főleg a bergamotte vagy inkább csigolás formát.

A kehely maradványa aprócska, s olly mélyedésben rejlő, mellynek körületén három széleske emelkedés mutatkozik, miknek nyoma a gyümölcsön végig terül, s annak gömbölyedségét némellykor megzavarja. Csupkája fás, 1—1 1/4 hüv. hosszú, a kup tompa hegyébe vagy bele mélyedt, vagy annak tetejéből kiemelkedő.

Leszedéskor élénken zöld a gyümölcs, melly szín, érése idejéig, egészen citromsárgává változik. A napot tekintő odala ezen sárgaságból alig mutat valamit, mert azt sűrűn behintett fénylő, barnapiros, sőt érésekor a cinóber pirosságában pompázó és a pontokat környező körök és foltok fedik; miket ugyan egyenkint meg lehet különböztetni, de olly sűrűek, miszerint első tekintetre az ember, bennök egy egy összefüggő elmosott pirosságot vél látni. E jeles és kedves szinezet, mint a nap sugarainak eredménye, beárnyékolt példányokon észre nem vehető, de igenis észre vehetők az egyszerű sűrű pontok, mik az egész csemegén elterjedvék. Ezen számos és sárgászürke pontokon kívül, barnás-fekete roza

da-foltokat is lehet rajta észrevenni, miket ha-onlókép a fennebb említett gyönyörű pirosság foltjai környeznek, és mindezen czifraságok közt, még fahéjszin rozsa alakok is tünnek fel, mellyek a szép gyümölcs kedves tarkaságát osak növelik; főhelyüket kiválólag a kehely környékén találják. Husának színe tiszta fehér.

Bazaliczánk a nemes téli körtéket izök kedvességénél fogva sorozván, a pisztráng-körtét a 6 ik helyre teszi. Mi itt Pesten ezt nem mondhatjuk, mert itt mind olvadékonyságára, mind izére nézve némi kívánni valót hágy hátra; de jobb földben, mint a pesti homok, valamint Mező-Komáromban is, izében az édes és fűszerezett borizünek mutatta némi igen kedves változványát, melly a jóféle dinnyének felséges izére emlékeztetett; e mellett levességre és olvadékonyságra is jeles volt.

Szerencsénkre, kevés vidéke bir a hazának a Rákos silány homokjáéhoz hasonló talajjal, s azért reméljük, hogy a pisztráng-körte, ha nyerni nem, hazánkban szélesen elterjesztve, legalább veszteni sem fog azon jó hírből, mellyet neki a német pomologok auctoritásai készítettek és ki is viték.

Magtokja csekély, tengelye üres, kamrái kicsinyek, és tojásdad alakúak; a magvak gyérek, s ritkán tökéletesek.

Érik novembertől egész február közepéig; de hűves tartást kíván, mert különben rendes állandóságából vesz.

Christ szerint hatalmasan tenyész a birsalanyon is, mi nálam eddig nem sikerült, én ez alanyon még eddig termő és termékeny fát nem növelhettem. Silányabb hajtásu vadonczokon elég szép törpéket növel a kés segítsége, s azért birsre nem is igen szorulunk, ha törpékre van szükségünk.

### **Diel vajkörtéje.**

Egyike a legjelesebb körtéknek. Az almákról szólván, mondtuk, hogy az, kinek a sors csak annyi földet juttatott, mennyi egy almafának szükséges, ezen darabka földjét arany párménnal ültesse be: a Diel vajkörtéje felől hasonlóképen csak ismét azt mondhatjuk. E körtéfának meleg ajánlatához járul még az is, hogy Diel nevét viseli; továbbá, hogy Van-Mons szorgalmának, s a pomologia körül szerzett érdemeinek egyik legbecsesebb emléke. — Miért is, ha valaki hozzánk azt a kérdést intézné,

hogy mondanók meg rövideden, vajjon melyik a legelső körtefa? másra nem szavazhatnánk, mint Diel vajkörtéjére; mert idáig legalább — a körtefának egyetemes előnyeit tartva szem előtt — annál különbet nem ismerünk. — Fája formás s egészséges; korán terem, sokáig él. Gyümölcse nagyságra kitünő, izére felséges, tartósságra novembertől januárig kielégítő; s azért ismételve: hacsak egy körtefának helyet adhatunk, az egyéb ne legyen, mint Diel!

Annak, a ki Diel vajkörtéjét eddig még nem ismerné, rövid utoni megismertetéseül csak azt jelenthetjük ki róla, hogy az semmi egyéb, mint régi tisztos és közönségesen ismert császár-körténnek új és tartósabb kiadása — in folio.

Fája is nagyon hasonlít a császárkörtéjéhez, csak hogy mind gallyai vastagságában, mind levelei nagyságában többet mutat régi ismerősünknel.

Alkalmasint tőle származván, képét adja az utánzásra méltó korszerű haladásnak, mellynek dicső és természetes feladata az, miszerint a származék az őszanya kiváló tulajdonait progressiv és potenczirozott mérvekben folyton regenerálja.

A természet látszólagos apróságokba vési, követésre érdemes bölcsessége tanjait és utmutatásait. — Derék apák fiai, értelmezzétek a természet bölcsességének s utmutatásainak hieroglyphjait, habár azok körte alakban fordulnának is elé, mert soha sem kicsi az, mi a dicsőre vagy nagyra az utat előttünk kimutatja.

Diel vajkörtéje hazánkban kiválólagosan jól diszlik; a külföldi irók sokat vélnek mondani, ha léczezetes (trilagirt) fájának gyümölcsseit legnagyobb hosszóságukban 4 hüvelyknyire teszik. Mi Somogyban láttunk szálas fán négy hüv. hosszú Diel körtéket, de sőt még a pesti silány homok is terem olyanokat. E mellett rendes szélessége is legalább 3 hüvelynyi, s azért bizony nincs mit panaszkodni étvágya ellen annak, ki karácson táján, mikor legizesebb a Dielkörte, a vadászatról visszatérve, egy ülő helyén kettőt belőle megenni képes.

Formára szintén hasonlít amahhoz, csakhogy valamivel karcsubb, mivel alsó harmada tájáról felfelé jobban kivékonyodik, mint a császárkörte. Azonban e körte is nagyon változik formájára nézve, mint valamennyi testes körte, s benne némikép

jellemző csak az, hogy egyik oldala közönségesen hizottabb a másiknál. Ezen oldalaslagi hizottság a kehely mélyedése körül is mutatkozik, minek következtében felállítva, jobbra ferdén, de mégis megáll.

A kehelyt körülfogaló mélyedés tetemes, s a benne fennálló kehely maradványai rendes sárgák. A körületben emelkedő széles dudorodások végig vonulnak a gyümölcsön, de formája rendszerességét csak annyiban zavarván, a mennyiben annak egyik oldalát, mint már említettük, hizottabbá s a körte csucsát egyik felől emelkedettebbé teszi: a miért is azon tölcseáralaku mélyedésnek karimája, miből az erős s többnyire 1—1  $\frac{1}{4}$  hüv. hosszú csutka emelkedik, egyenetlen magasságúvá válik. Héja gyengéd s vékony, de tapintatra nem zsiros; a fáján világoszöld, érésében valamint egy Császár-körte családbelihez illik, sárga. Pettyek bőven borítják, s a nap behatásának kitett példányokban ezen pettyeket pirosuló karima veszi körül; egyéb pirosságot sem venni észre a körtén, de igenis több ízben és helyütt rozsdafoltokat. Husa fehér, izére nézve ismét a Császár-körtéére emlékeztet, s ettől csak annyiban különbö-

zik, a mennyiben az *V a n-M o n s*, az ezermester, keze után a mi kezünkben is háromszorosan öregbedett. Olvadékonyságra jeles, a tiszta czukor ízével kecsegteti inyünket, és a savanyuság nyomát épen nem találni meg benne, de igenis némi rózsaféle fűszer nemét. A magtok, mintha az óriás körtének husában csorbát ejteni nem merne, — kicsike, valamint a a magvak is, mikritkán tökéletesek.

*Navita de ventis.* — Midőn minapában egy társaságban hazai pomonánk irányábani néhány eretneket tüzes papolással ostrom alá vettem, s szinte merész állításokra fakadván, azt állítottam, hogy ők nem képesek nekem hazánk áldott földjén olly talajt felmutatni, hol ha más nem is, legalább a császár v. Diel vajkörtéje nem diszlenék; midőn tehát ezen kissé széles fenekű állítást neki eresztettem, s féligmeddig már azt vártam, hogy az egyik a Karpátok zordonabb hegyei közt, a másik valamely ingoványos bozótban fogja a császár-körték próba-helyét kijelelni: egyszerre felemelkedett hangon hallom keresztül harsogni a jódkedvű zajon urambátyám szavát, ki vidéke felséges közlekedésének jeleül cser-

fájának mai nap is, de nem ám pesti — hanem erdei ölet 5 vfton árulja. Mi haszna — szól közbe a stentori hang — mi haszna, ha diszlenek is mindenütt kegyed császárkörtéi, azért még sincs télire, mikor legjobban kellene, mert a magasztalt Diel körtéje is megérik már Erzsébet napjára, ha meg nem kásásodik akkorra.

Ez az én emberem — gondolám magamban — mert logicája megérdemli, hogy a nekem készített nevetség tarisznyáját azonnal a nyakába kerítsem.

Igaz, felelém, de az ám a kérdés, hogy hol tartja urambátyám a Diel-kötét télen? — Hol-e, hát, hol tartanám másutt, mint a czifra szobám felálló almáriumain. — És fülük talán az a czifra szoba? — Fülük hát Terézia napjától egész tavaszig, de nem is ám úgy, mint nálatok pestieknél, hol — ha a rhumos thea nem segítene rajtam, még most is fáznék a lábam. — Aha; hát izzasztóban tartják hazám fafogyasztó társulatbeliei a téli körtéket? Akkor persze eddig is hasztalan koptattuk a capitolium zajosai tollát, és sajnáljuk tudónknek a téli körték érdekébeni hasztalan koptatását.

S akkor el nem kerülhetjük, hogy itt

a melegnek általános érlelési hatásáról néhány szót ne ejtsünk, mert különben le kellene mondanunk minden téli körtéről.

Uraim, hiteles szemtanuk bizonyítása után tudjuk, hogy Afrika meleg s heves éghajlata alatt a nőnem érettségi korát már 10-dik éve körül eléri. Ámde a mi fenntebbi hiteles szemtanuink egyuttal azt is bizonyítják, hogy a tulságos hőség miatt, a fekete szépségek 25 éves korukban meg-ránczosodva, a tulérettség bélyegét öltik magukra.

Ezt teszi a nap heve, tehát a külsőleg ható melegség a tropicus égöv alatt.

Minálunk a mérsékelt égöv alatt a nap és annak heve nem olly kegyetlen a szép nem irányában, s azon kecsek, mikkel a természet minálunk a 16—17 éves szüzet felékesíti, későbbi megjelenésök kiegyenlítéseül, tartósabbak szoktak lenni, de csak ott: hol a természet szokott jogaiban meg nem csorbult, vagy szokott eljárásaiban meg nem akadályoztatott, és koránsem ott is, hol a magasabb körökben a korán felébresztett szenvedélyek serege, a tétlenségben elgyengült, s a hevítő és lázító tápszerek által ingerlékennyé vált vér- s ideg-

rendszer s végtére általuk az agyat is az idő előtti érettség lázas álmaiba annyira bele ringatja, miszerint az éghajlati mérsékeltőbb befolyásoknál fogva még ki nem fejlődött gyermekies arczokra, a túléltség szomorító ránczait idézi.

De annyi előzmény után, vegyük elő az applicatiót a téli körtékre nézve; s ez most már nehézséggel járni alig fog, mert ha csak félig is sikerült kimutatni, hogy mennyire praecipitálja a tropicus égalj külső hősege a színes szépségek, minálunk pedig a belső és mesterkéltségek hőség színetlen szépeink érettségét: igen könnyen ki fog tűnni egyszersmind az is, hogy egy jól fűtött czifra szobának izzasztó levegője, a téli körtéknek telelő helyül bizony nem igen alkalmas. A ki tehát Diel vajkörtéjét, mint télit izlelni akarja, az vagy ne fűtessen reá, vagy ne vegye rossz neven, ha a szegény körte második — mesterséges nyár által, szegény üvegházi szépeink módjára, idő előtt megéri.

Diel vajkörtéje tehát tagadhatlanul téli, ha alkalmas és hűvös helyen tartatik, s mi nem egyszer ettünk már belőle vizkesztkor és későbbben is.

### **Császár-körte.**

(Weisse Herbst-Butterbirn, Kaiserbirn.  
Le beurré blanc. — Le Doyenné.)

Igazán, jóságára császári eledel, s azért méltán császár-körte is a neve. A sok finom és hecses ujdonságok miatt, veszt ugyan némikép az általános elismerésben, de feledékenységre jutni soha sem fog. Ha pedig mégis a belga jöttmentek őt valahogyan régi szolgálatjából kiturnák: tartsatok meg hálás atyámfiai, hosszas és dicső szolgálatjai emlékeül, kerteitekben belőle legalább is egy-két fát!

A ki a császár-körtét több ízben saját kezével nemesítette, tapasztalhatta kétségkívül, hogy nincsen semmiféle gyümölcsfa és faj, melly nálánál könnyebben megeredne; s azért ajánljuk minden kezdőnek a gyümölcsfa-nemesítésben, hogy első próbáit a császár-körtével tegye. Az alanyban épen nem válogat, mert legyen az körtevadoncz-, birs-, galagonya, vagy akár Szt. Ivánalma is; legyen a nemes gally fris metszetű, vagy fonnyadt; történjék a műtét későn tavasszal vagy korán; a régi mód szerint hasítékba vagy párosítás által:

a császár-körte nem hibázik és mindig megered. Igaz, hogy széles elterjedésének egyik s természetes okát belbecsében és valódi jóságában találja fel, de kétséget sem szenved, miszerint elterjedését könnyű tényésztése, valamint azon körülmény is előmozditja, hogy fája a talaj minőségében épen nem válogató.

Legyünk azonban igazságosak, és ha el nem felejtkeztünk felemlíteni a császár-körte fényoldalait, ne titkoljuk el annak árnyoldalait sem.

A pomologok több ízben panaszra fakadnak a miatt, hogy a régi, leginkább francia nemes gyümölcsfák, valószínűleg a velök számtalanszor véghezvitt nemesítések által, fájok egészségében és tartósságában vesztek. E panasz sok valószínűséggel jár, mert ha az ellentét kiemelése kedvéért szóba hozni akarjuk az újabb és nemes belga vadonczokat, el nem kerülhetjük, miszerint első megtekintésükre, fajok szépségét s leginkább épségét ne csodáljuk. A régibb fajok közt pedig alig van egy második, melly annyi hajlandóságot mutatna a megfenésedésre, és olly korán való termékenységet, de egyszersmind olly hamar

beálló elvényülést is, mint ugyancsak a császár-körtefa.

Vegye azonban fánk ezen kevésbbé kedvező tulajdonságát akár honnan is, elég az hozzá, hogy azt eltagadni alig lehet, és okát épen nem alkothatja annak, hogy a császár-körtét szorgalommal ne tenyésszük, mert ha megfenésedés által, vagy akár mi más uton módon, hamarabb kivész is, gyümölcssei valódi becsénél fogva mindig megérdemli, hogy fris csemetéket ültetvén, a fájából ki ne fogyjunk. Hát hisz a kelkáposztát minden tavasszal ujból ültetjük, és mégis csak kelkáposzta, melyet a császár-körtével rangösszehasonlításba hozni, csak nem lehet; ha pedig ezt minden évben tenni el nem mulasztjuk — miért ne ültetnénk akkor minden 15—20 évben szivesen egyegy császár-körtefát, hogy e felséges gyümölcs folytonos élvezetét magunknak biztosítsuk?

De hát ha a fa rövid tartosságának még egy másik s még természeteseb oka volna; ha az a korán beálló bőtermékenységnek igen könnyen megmagyarázható és természetes következménye volna? Találkoznak azonban olly példák is a császár-

körtefára nézve, a hol az kezező talaj és éghajlatbeli körülmények alatt, egy félszázadnál is tovább egész ép- és termékeny-ségében eltenyész; miből kitetszik, hogy rövidebb tartossága nagy részt az álló hely kevésbé alkalmas voltának eredménye.

Ezen, a közkedveltségben méltán részesített nemes őszi-körte, Francziaországból veszi első terjedését, hosszukás gömbölyded hasas formája előttünk ismeretes, e forma azonban egyes mérveiben igen változékony. Hosszasága rendszeren 3 hüv., némelykor egyes példányokban több is; szélessége  $2\frac{1}{2}$ —3 hüvelykig; kelyhe lapos mélyedésbe van helyezve, mit némi emelkedések csak némelykor ferdítenek el, azért mégis megáll a gyümölcs könnyen a kehelyt környező kerék lapján. A rövid csupkának mélyedése tetemesb, de szűk, és körül van véve több dudorodásokkal, mik több ízben egyik felől magasabbak. Héja vékony, fénylő, a fáján halavány zöld, utóérésében citromsárga, és napos oldalán rózsas-némelylyiken karmazsin-piros, leginkább ha birsalanyon növelődött.

E mellett a gyümölcsön számos szür-

kés sárga pontok kerülnek el, mik közt rozsdá alakok sem hiányoznak. Husa szép fehér, a szájban egészen elolvadó, mint a vaj. Ez volt azon körte, melly egész családjának a vajkörte elnevezést minden művelt nyelven megszerezte. Izére nézve alig ismerünk a maga nemében hozzája hasonlót, jobbat egyet sem. Kevesen lesznek, kik azt még nem izlelték volna, s azért a háládatlan feladatok és igyekezetek közé tartozik, az iz sajátságainak szavakban foglalása; ha pedig mégis találkoznék, ki még császárkörtét nem evett volna, annak kísérletképen azt mondjuk, hogy képzeljen magának erősen czukrozott mandolát, melly olvadékony s nyelve nyomásának annyira enged, mint a vaj, s evés közt, fűszerére nézve, a rózsa kedves illatjára emlékeztet.

A császár-körte izének ez összes és kitünő sajátságai mindig feltalálhatók ugyan benne, de leginkább azon példányaiban, mik szálás fán fejlődtek: mert jók a törpék gyümölcsei is, de jobbak mégis a szálás fán az elemek szabadabb befolyásai alatt képződtek.

Érés ideje october havára esik, és 2—3 hétig eltart.

Ha folyton császár-körtét ehetnénk, kár volna új fajták után fáradni, mert nálánál jobbat, az édes ízű, s az ő sajátosságában fűszerezet vajás körték közt, feltalálni bajos volna; de érdem minden esetre, élvezetét új válfajták útján más évszakokra is átplántálni, vagy szinte az egész évre kinyújtani; s ez érdemet elérte Pomona már több újabb válfajaiban.

# TÉSZETI FÜZETEK.

**Dr. ENTZ FERENCZTŐL**

## **VI. Füzet.**

**kertészet.** Szőke őszi vajkörte. Nap-  
örtéje. Vilmos körte. Kármán vagy  
körte. **Konyhakertészet.** Bevezetés.  
sokról. Ugorka. A dinnye. A tökről.  
ések. A bab. Tót bab. — **Figyelmez-**  
**szonkertészeket képző gyakorlati tan-**  
**érdekében, s ennek Programmja.**

---

**Pesten, 1856.**

Nyomatott Herz Jánosnál.

Ha folyton császár-körtét ehetnénk, kár volna új fajták után fáradni, mert nálánál jobbat, az édes izü, s az ő sajátosságában fűszerezet vajás körték közt, feltalálni bajos volna; de érdem minden esetre, élvezetét új válfajták útján más évszakokra is átplántálni, vagy szinte az egész évre kinyújtani; s ez érdemet elérte Pomona már több újabb válfajaiban.

---